

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS INSTITUTAS

SIGUTĖ VAIČIULYTĖ

**PAAUGLIŲ VOKALINIO UGDYMO ANKSTYVUOJU
MUTACINIŲ LAIKOTARPIŲ PROBLEMATIKA IR
SPRENDIMO BŪDAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
doc. Birutė Janonienė

Šiauliai, 2019

BAIGIAMOJO DARBO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

Patvirtinu, kad mano, Sigutės Vaičiulytės, magistro darbas tema „Paauglių vokalinio ugdymo ankstyvuojų mutaciniu laikotarpiu problematika ir sprendimo būdai“ yra originalus autorinis darbas, mano pačios atliktas savarankiškai. Darbas nebuvo pateiktas ar naudotas jokiame kitoje mokymo įstaigoje. Darbe nėra plagijavimo, sukčiavimo ar kitų mokslo etikos pažeidimų.

(vardas, pavardė)

(parašas)

Vaičiulytė S. Paauglių vokalinio ugdymo ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu problematika ir sprendimo būdai: muzikos pedagogikos magistro darbas / vadovė doc. B. Janonienė; Šiaulių universitetas, Edukologijos institutas. – Šiauliai, 2019. –54 p.

SANTRAUKA

Šiame darbe analizuojamos paauglių vokalinio ugdymo problemos ir sprendimo būdai ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu.

Tyrimo tikslas – atskleisti paauglių vokalinio ugdymo ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu problematiką ir sprendimo būdus. Tikslui įgyvendinti iškelti šie uždaviniai: išanalizuoti muzikinio ugdymo sampratą; apžvelgti vokalinį ugdymą; apibūdinti paauglystės laikotarpio psichofiziologiją; aptarti vokalinio ugdymo ypatumus ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu; išsiaiškinti balso aparato sandaros ir jo pokyčių problematiškumą paauglystės laikotarpiu; aptarti vokalinio ugdymo mutaciniu laikotarpiu specifiškumą; atlikti empirinį tyrimą siekiant ištirti paauglių vokalinį ugdymą ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu. Tyrimo objektas – paauglių vokalinis ugdymas ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu. Tyrimui atlikti pasitelkti teoriniai (mokslinės ir psichologinės literatūros analizė; dokumentų analizė) ir empiriniai (anketinė apklausa) metodai. Apklausti 54 muzikos pedagogai, dirbantys su 5 – 8 klasių mokiniais, ir 186 mokiniai, besimokantys pagrindiniame ugdyme.

Mokslinės literatūros analizė patvirtino, kad paauglių vokalinis ugdymas ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu yra sudėtingas procesas, reikalaujantis daug žinių apie mokinių anatominius, psichinius, fizinius pokyčius. Tyrimo rezultatai parodė, kad paauglystės laikotarpyje vokalinis ugdymas yra labai specifiškas.

Išanalizavus mokslinę, metodinę literatūrą bei švietimo sistemos dokumentus ir atlikus anketinę apklausą gautos šios išvados: 1) muzikinis ugdymas yra kompleksiškas junginys, apimantis ir muzikinę raišką ir jos pažinimą. Muzikos pamoka susideda iš muzikinės raiškos, muzikos klausymo, jos apibūdinimo ir vertinimo, bei muzikos pažinimo kultūrinėje aplinkoje. Muzikinis ugdymas suteikia kiekvienam mokiniui kultūrinio sąmoningumo bei muzikinės kompetencijos pagrindus, leidžia ugdyti emocingą ir kūrybišką asmenybę; 2) Vokalinis ugdymas, dainavimas, tai neblėstanti muzikinio ugdymo aktualija. Dainuojant kyla dainavimo kultūra, įgyjamas didesnis muzikinis išprusimas, greičiau ir aktyviau integruojamasi į sociokultūrinį gyvenimą; 3) Paauglystė – gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus. Tai audrų, sunkumų, ieškojimų, atradimų bei pripažinimų laikotarpis. Išskiriami trys paauglystės etapai: ankstyvoji (spartus fizinis brendimas), vidurinioji (nauji mąstymo įgūdžiai, draugų įtaka) ir vėlyvoji (didelė nepriklausomybė nuo tėvų, sumažėjusi bendraamžių įtaka); 4)

Vokalinis ugdymas balso mutacijos laikotarpiu yra ypatingas, nes dainavimas tampa sudėtingu psichofiziniu procesu. Yra išskiriamos trys balso vystymosi stadijos: priešmutacinė, aštrioji ir pomutacinė. Balso mutacijos metu pasirodantys sutrikimai gali nulemti dainavimą ateityje. Mutacijos metu ypatingai keičiasi berniukų balsai, prarandamas falcetinis dainavimas, nebedainuojama viršutiniu registru. Mergaičių balso mutacijos požymiai pasireiškia žymiai silpniau, tačiau vis dėlto tam tikram laikotarpiui pakeičia balsą; 5) Balso aparatą sudaro balso stygos, gerklos, kvėpavimo aparatas bei rezonatoriai. Visi šie organai dainavimo metu tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Balso stygos paauglystės laikotarpyje ne tik pailgėja, bet ir pastorėja. Berniukams priekinėje kaklo dalyje išryškėja Adomo obuolys. Ryškiausiai pastebimas mutacijos laikotarpio reiškinys, staigus gerklų augimas. Sparčiai augant gerkloms kinta balsas, kuris pasireiškia „kitokiu“ skambėjimu; 6) Vokalinis ugdymas mutaciniu laikotarpiu turi savo specifiškumą, todėl jam vadovauti privalo kompetentingas pedagogas, kuris turi gebėti tikslingai lavinti bei stebėti paauglių balsus. Mutaciniu laikotarpiu labai svarbu saugoti ir neperspausti paauglių balsų. Dainavimas turi būti individualiai pritaikomas ugdytinio balso diapazonui, vokalo lavinimo pratys atliekamos atskiromis mergaičių ir berniukų grupėmis. Nenustačius diapazono, neigiamai paveikiama pagrindinė akustinė balso savybė – tembras; 7) Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad vokalinį ugdymą mokytojams sunku organizuoti, dėl paauglių išsiblaškymo, dažno replikavimo, nesusikaupimo, dėmesio nekoncentravimo. Paauglystės laikotarpyje vokaliniam ugdyme pasitaiko tarties, kvėpavimo, muzikinės klausos, balso diapazono pasikeitimo, ritmo pajautos bei intonavimo sunkumų. Norint sudominti ugdytinius, pedagogai turi derinti su mokiniais dainuojamąjį repertuarą, ieškoti įvairių, inovatyvių mokymo metodų. Tyrimo metu paaiškėjo, jog pedagogai pastebi mutacijos metu atsiradusius ugdytinių pasikeitimus bei turi pakankamai žinių apie paauglių balso ugdymą. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog daugumai mokinių, patinka vokalinis ugdymas, jo metu paaugliai gali jaustis laisvai. Ryškius balso pokyčius ir sutrikimus pastebi vos keletas mokinių. Tyrimo metu buvo siekta surasti ir išryškinti socialinius-demografinius veiksnius, įtakančius mokytojų požiūrį į vokalinį ugdymą ankstyvuojant mutaciniu laikotarpiu. Nustatyti statistiškai reikšmingi požymiai parodė pagrindinius skirtumus tarp jauno ir vyresnio pedagogo bei atskleidė skirtingą pedagogų požiūrį į paauglių vokalinį ugdymą.

Vaičiulytė S. Problematics of the Teenagers' Vocal Education in the Early Mutant Period and its Solutions: Master's Thesis of Music Pedagogy / The Advisor -associate professor B. Janoniene; Šiauliai University, Institute of Educational Sciences. - Šiauliai, 2019 – 54 p.

SUMMARY

In this work the problems of vocal education of adolescents and ways of solving them in the early mutational period are analyzed.

The aim of the research is to reveal the problems and solutions of adolescents vocal education in the early mutation period. The following tasks have been set to fulfill the goal: to analyze the conception of musical education; review vocal education; to describe the psychophysiology of adolescence; to discuss the peculiarities of vocal education in the early mutation period; to find out the problematic structure of the voice apparatus structure and its changes during adolescence; to consider the specificity of vocal education during the mutation period; to conduct an empirical study in order to investigate teenagers' vocal education in the early mutation period. The object of the research is the vocal education of teenagers in the early mutation period. Theoretical (analysis of scientific and psychological literature, documents) and empirical (questionnaire) methods were used for the research. 54 music educators working with 5-8 grades students and 186 pupils from the basic school were interviewed.

The analysis of the scientific literature confirmed that adolescent vocal education in the early mutation period is a complex process that requires a lot of knowledge about the pupils' anatomical, mental, and physical changes. The results of the study showed that vocal education is very specific during adolescence.

After analyzing scientific, methodical literature, documents of the educational system and fulfilling the survey, the following conclusions were drawn: 1) musical education is a complex compound that includes musical expression and its cognition. Music lesson consists of musical expression, listening to music, its description and assessment, and cognition of music in a cultural environment. Musical education provides each student the basics of cultivated awareness and musical excellence, enabling them to develop an emotional and creative personality; 2) Vocal education, singing is a constant issue of musical education. Singing culture, more musical awareness are gained while singing, integrating into sociol-cultural life becomes faster and more active; 3) Adolescence is a stage of life between childhood and adulthood. This is the period of storms, hardships, searches, discoveries and recognition. Three stages of adolescence are distinguished: early (rapid physical maturation), middle (new thinking skills, influence of friends) and late (great independence from parents, decreased influence of peers); 4)

During the period of voice mutation vocal education is special because singing becomes a complex psychophysical process. Three stages of voice development are distinguished: pre-mutation, sharp, and post-emergence. Disorders that occur during a voice mutation may affect singing in the future. During mutation, the voices of the boys are changing, the falset disappears, the top register is not used while singing. Symptoms of a girl's voice mutation appear much weaker, but nevertheless they affect the voice for a certain period of time as well; 5) The voice apparatus consists of voice strings, throat, breathing apparatus and resonators. All these organs are closely related to each other during singing. Voice strings do not only lengthen during adolescence, but they also thicken. Adam's apple appears in the front of the boys' neck. The most noticeable phenomenon of the mutation period is the sudden growth of the larynx. With the rapid growth of the throat, there is a change in the voice that emerges as "the other" sound; 6) Vocal education during the mutation period has its own specificity, therefore it must be managed by a competent teacher, who must be able to train purposefully and monitor the voices of adolescents. During the mutational period it is very important to preserve and not overturn the voices of adolescents. Singing must be adjusted individually to the learner's voice range, vocal exercises have to be performed in the separate groups of girls and boys. If the range is not set, timbre, the main acoustic characteristic of the voice, is affected negatively; 7) The results of the empirical research have shown that it is difficult for teachers to organize vocal education due to the distraction of teenagers, frequent replication, non-concentration, the lack of attention. During adolescence vocal, respiratory, musical hearing, voice range change, the sense of rhythm and intonation difficulties occur in vocal education. In order to attract learners, teachers have to combine the singing repertoire with their students, look for different, innovative teaching methods. The research revealed that educators notice changes in the pupils during mutation and have sufficient knowledge about the development of the teenagers voices. The study showed that most pupils like vocal education, as they can feel free. There are only a few students who notice significant changes and disorders in their voices. The aim of the study had been to identify and highlight socio-demographic factors that influence teachers' attitudes towards vocal education in the early mutation period. Statistically identified significant features showed the main differences between the younger and the older educators and revealed their different attitude towards the vocal education of adolescents.

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. PAAUGLIŲ MUZIKINIS UGDYMAS 5-8 KLASĖSE.....	10
1.1. Muzikinio ugdymo samprata.....	10
1.2. Vokalinis ugdymas – muzikinio ugdymo pagrindas.....	12
1.3. Paauglystės charakteristika	14
2. VOKALINIS UGDYMAS BALSŲ MUTACIJOS LAIKOTARPIU	19
2.1. Paauglių balsų mutacijos laikotarpio problematika	19
2.2. Balsų aparato sandara ir jo pokyčiai paauglystės laikotarpiu.....	22
2.3. Vokalinio ugdymo specifiškumas mutaciniu laikotarpiu.....	25
3. PAAUGLIŲ VOKALINIO UGDYMO ANKSTYVUOJU MUTACINIU LAIKOTARPIU PROBLEMŲ IR JŲ SPRENDIMO BŪDŲ TYRIMAS	28
3.1. Tyrimo metodika.....	28
3.2. Tyrimo organizavimas ir eiga	28
3.3. Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė.....	29
3.3.1. Mokytojų apklausos rezultatų analizė	29
3.3.2. Mokinų apklausos rezultatų analizė	46
IŠVADOS.....	51
LITERATŪRA	53
PRIEDAI	55

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Muzikinis ugdymas, anot L. Jovaišos, tai asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujantis su muzikos meno ir kitomis kultūrinėmis vertybėmis. Ugdantysis žmogus yra turtinamas tiek sociališkai tiek dvasiškai. Tinkamai naudojamas menas sudaro geras sąlygas ugdyti ne egoistą individualistą, o altruistišką asmenybę. Muzikinio ugdymo tikslas mokykloje – ugdytinio muzikinės kultūros ugdymas. Vokalinis ugdymas yra pati aktyviausia ir prieinamausia vaikų muzikinio ugdymo forma, tai niekada nenutrūkstantis meninio darbo procesas. Vokalinis ugdymas visada buvo ir yra aktualus. Nuo pirmųjų muzikos pamokų vokalinis ugdymas turi būti mokomas sistemingai, mokiniai turi žinoti svarbiausius balso lavinimo žingsnius.

Bendrojo ugdymo mokyklose muzikos pamoka yra kompleksinio pobūdžio. Kompleksinio ugdymo sistemos pagalba siekiama ugdyti vaikų ritmo bei klausos lavinimą, grojimą, dainavimą, solfedžiavimą, muzikos klausymą. Muzikos pamokos metu susirenka daug mokinių su skirtingais prigimtiniais gebėjimais. Visi vaikai yra muzikalūs, imlūs, todėl labai svarbu, kad muzikiniai gebėjimai, įgyti pradinėse klasėse, būtų tobulinami ir vyresnėse klasėse.

5 – 8 klasėse besimokantys mokiniai yra įvardijami kaip augančios, besiformuojančios asmenybės – paaugliai. Šį amžiaus tarpsnį dažnai lydi prislėgta nuotaika, priešiškus, neadekvatus elgesys, tampantys įprastais paauglystės palydovais. Greitai augančio kūno ryškūs endokrininiai pokyčiai sukelia paauglių kūno bei psichikos pasikeitimus. Kartu su šiais pokyčiais kinta ir augantis balso aparatas, kurį sudaro kvėpavimo sistema, gerklos, balso stygos, artikuliacinis aparatas, rezonatoriai. Paauglių balso aparatas auga nevienodai: vieniems staigiai, kitiems pamažu. Toks etapas vokalinio ugdymo procese įvardijamas kaip paauglių balso mutacijos laikotarpis. Šiuo laikotarpiu paauglių vokalinis ugdymas turi būti sistemingas ir saugus visuose balso vystymosi etapuose.

Tyrimo problema. Mokslinėje ir pedagoginėje literatūroje dažniau aptariami ir tiriami ikimokyklinio ir pradinių klasių mokinių vokalinio ugdymo ypatumai, tačiau nepakanka mokslinių įžvalgų apie vyresniojo amžiaus vaikų – paauglių – vokalinio ugdymo problemas. Muzikiniame ugdyme kartu su įvairiapusiška muzikine veikla – solfedžiavimu, grojimu, ritmika, muzikos klausymo bei vertinimo veikla – taip pat nemažiau svarbu bręstančio, augančio paauglio balso lavinimas. Paauglystėje balso aparatui vystantis, dažnai susiduriama su vokalinio ugdymo kokybe, vaikai nebepajėgia dainuoti ilgų kūrinių, negali sukcentruoti savo dėmesio ar kvėpavimo. Vaikų balsai tampa trapūs ir nuolatos kintantys, todėl šis periodas reikalauja ypatingo pedagogo dėmesio. Pedagogo tikslas paauglių dainavimo metu nesugadinti ugdytinių balsų, o juos saugoti ir puoselėti skirtingais balsą lavinančiais ir nežalojančiais metodais.

Apie balsą ir vokalinį ugdymą paauglystėje rašė Aidukas, R. (2017), Kačinskienė S. Karinauskienė Z. (2003), Phillips, K. (1992), Alexander A. Looney (2015), I. Argustienės (1998), V. Jucevičiūtė–Bartkevičienė (2011). Paauglystės laikotarpiu ir jai būdingomis problemomis domėjosi D. G. Myers (2008), Steinberg L. (1991), Navickas V., Vaičiulienė A. (2010), Danilavičius J. (1982). Kyla daug diskusijų ir klausimų, ar paauglių vokalinis ugdymas yra kuo nors ypatingas? Ar muzikos mokytojai susiduria su kokiomis nors problemomis?

Tyrimo tikslas – atskleisti paauglių vokalinio ugdymo ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu problematiką ir sprendimo būdus.

Tyrimo objektas – paauglių vokalinis ugdymas ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti muzikinio ugdymo sampratą;
- 2) apžvelgti vokalinį ugdymą;
- 3) apibūdinti paauglystės laikotarpio psichofiziologiją;
- 4) aptarti vokalinio ugdymo ypatumus ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu;
- 5) išsiaiškinti balso aparato sandaros ir jo pokyčių paauglystės laikotarpiu problematiškumą;
- 6) aptarti vokalinio ugdymo balso mutacijos laikotarpio specifiškumą;
- 7) atlikti empirinį tyrimą siekiant ištirti paauglių vokalinį ugdymą ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu.

Tyrimo metodai:

- 1) mokslinės ir psichologinės literatūros analizė;
- 2) anketinė apklausa;
- 3) aprašomoji analizė;

Duomenims apdoroti naudojamos SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) ir Excel kompiuterinės programos.

1. PAAUGLIŲ MUZIKINIS UGDYMAS 5-8 KLASĖSE

1.1. Muzikinio ugdymo samprata

Muzika – meninio ugdymo dalykas. Šio dalyko tikslas mokykloje – suteikti kiekvienam mokiniui kultūrinio sąmoningumo ir muzikinės kompetencijos pagrindus, ugdyti emocingą ir kūrybingą asmenybę, norinčią ir gebančią įvairiomis formomis dalyvauti muzikiniame gyvenime, muzika praturtinti savo asmeninį gyvenimą.

Įgyvendinant muzikinio ugdymo tikslą mokiniai ugdomi pagarba muzikai, jie gali plėtoti muzikinę estetinę patirtį muzikuodami ir gilindamiesi į muzikinės kultūros palikimą; įvairia muzikine veikla jiems suteikiamos galimybės atskleisti ir plėtoti savo muzikinius-kultūrinius interesus ir vertybines nuostatas; ugdomi atlikimo ir kūrybinius gebėjimus naudodamiesi įvairiomis raiškos priemonėmis ir kūrybos technologijomis; turtina muzikinį žodyną ir raštingumo patirtį; ugdomi kritinę nuovoką, stiliaus pojūtį, socialinio kultūrinio muzikos konteksto supratimą; siekia dalytis savo muzikine patirtimi su kitais, nori ir geba pristatyti savo šalies muzikinę kultūrą svetur.

Muzikos pamoką sudaro trys veiklos sritys – muzikinė raiška, muzikos klausymasis, apibūdinimas ir vertinimas, muzikos pažinimas socialinėje kultūrinėje aplinkoje.

Muzikinė raiška apima mokinių dainavimo, grojimo, kūrybos ir pasirodymo gebėjimų, būtinų žinių ir supratimo, šioms veikloms būtinų nuostatų ugdymą. Muzikuodami, kurdami ir dalyvaudami kultūriniuose renginiuose mokiniai išmoka taikyti būtinas muzikos kalbos žinias. Muzikos klausymasis, apibūdinimas ir vertinimas apima mokinių akustinės patirties ir muzikinio žodyno plėtrą remiantis įvairių kultūrų ir laikotarpių muzikos kūrinių pavyzdžiais; muzikos suvokimo ir meninių išgyvenimų, estetinių įspūdžių išreiškimo žodžiu, analitinių ir vertinimo gebėjimų ugdymą, muzikinių sąvokų žodyno įvaldymą. Muzikos pažinimas socialinėje kultūrinėje aplinkoje apima įvairių muzikinių reiškinių, tradicijų, muzikos reikšmingumo visuomenės gyvenime tyrinėjimą ir asmeninės muzikinės patirties savistabą.

5–6 klasėse muzikinėje raiškoje, dainavime – mokiniai turi mokėti dainuoti išraiškingai, patogiu registru, tiksliai intonuojuant. Turi gebėti raiškiai deklamuoti dainos tekstą, paaiškinti jo prasmę, mokytojui padedant aptarti savo dainavimo veiklą, taikyti mokytojo nurodytas dainavimo mokymosi strategijas.

Muzikinės raiškos srityje – grojime – turi mokėti mintinai ir iš natų pagroti keletą išmoktų nesudėtingų instrumentinių kūrinių ir dainų pritarimų, taip pat kelių balsų ansamblyje tiksliai atlikti savo partiją. Turi gebėti mokytojui padedant aptarti savo grojimo veiklą, taikyti mokytojo nurodytas mokymosi groti strategijas, taip pat, sekdami pavyzdžius, mokiniai turi

gebėti kurti įvairias muzikines struktūras, kuriant taikyti išmokus muzikos kalbos elementus, vadovautis mokytojo pasiūlytomis kūrybos strategijomis, analizuoti ir tobulinti savo kompoziciją, nusakyti sėkmę ir nesėkmes. Muzikos klausymo, apibūdinimo ir vertinimo srityje mokiniai turi gebėti, išklausius muzikos kūrinį, apibūdinti emocinius potyrius ir (arba) pagavas, įspūdžius ir kūrinio pobūdį. Turi mokėti apibūdinti muzikos ir regiono, tradicijų ir pan. ryšį, išgirsti ir įvardyti nurodytus muzikos kūrinio elementus. Turi gebėti pasisakyti taisyklinga kalba, įsiklausyti į kitų nuomonę ir palyginti ją su savąja. Muzikos pažinimo socialinės kultūrinės aplinkos srityje mokinytis turi gebėti, remdamasis patirtimi, paaiškinti muzikos reikšmę savo šeimos ir artimiausios aplinkos gyvenime, tikslingai naudotis mokytojo pasiūlytais informacijos šaltiniais, fiksuoti svarbiausius dalykus, apmąstyti ir nusakyti savo sėkmę ir sunkumus mokantis muzikos.

7–8 klasėse dainavimo veikloje mokiniai turi tiksliai intonuojant ir atliekant interpretacinius ženklus dainuoti išmokus vienbalses dainas ir (arba) ritmiškai deklamuoti, mokytis dainuoti taikant įvairias strategijas, su mokytoju ir mokiniais aptarti savo rezultatus, numatyti tobulinimosi būdus. Turi gebėti groti iš natų ir mintinai keletą išmoktų solo ir (arba) ansamblinių kūrinių perkusiniu ar melodiniu instrumentu, grojant solo ar ansamblyje išreikšti dinamikos, tempo, artikuliacijos niuansus, mokytis groti taikant įvairias strategijas. Turi gebėti su mokytoju ir mokiniais aptarti savo rezultatus, numatyti geresnio rezultato siekimo būdus, gebėti sukurti aiškios struktūros kompoziciją, atlikti ir paaiškinti savo sumanymą, kūrybai naudoti įvairius muzikos kalbos elementus ir prieinamas kompiuterių programas, kuriant taikyti įvairias kūrybos strategijas, įsiklausyti į vertinimus ir atsižvelgiant į juos numatyti tobulintinus kūrinio elementus. Remiantis patirtimi ir socialinių mokslų žiniomis apibūdinti klausomus kūrinius, susieti kūrinio pobūdį su sukūrimo ir laikotarpio ypatumais, išgirsti ir įvardyti esminius muzikos kūrinio bruožus, nustatyti kūrinio stilių ir būdingus raiškos elementus. Įvairiais būdais tikrintis muzikos suvokimo kokybę, išsakyti nuomonę taisyklinga kalba ir tiksliais sąvokomis. Remiantis patirtimi ir kitų sričių žiniomis analizuoti šiuolaikinio muzikinio pasaulio ypatumus, subkultūrų atsiradimą ir ypatumus, paaiškinti, kaip muzika veikia kasdienybę. Mokantis muzikos naudotis įvairiais informacijos šaltiniais, informacinėmis komunikacinėmis priemonėmis. Apmąstyti ir nurodyti mėgstamiausią muzikos stilių, paaiškinti priežastis, taip pat apibūdinti savo išgyvenimus klausant, kuriant ir atliekant muzikos kūrinius.

Ugdymo programos (2008) suteikia galimybes muzikos pamoką padaryti įdomesnę, pasitelkiant integraciją su kitais menų ar kitų sričių ugdymo dalykais. Atskiri mokomieji dalykai suteikia mokiniams daug teorinių ir praktinių žinių, bet integruotos pamokos mokiniams duoda daug naudos: leidžia sisteminti informaciją, sieti ją su praktine veikla, įvairina mokymąsi, efektyviai padeda priimti mokymo turinį, didina mokinių motyvaciją mokytis. Integruotos

pamokos tiek kabinete, tiek netradicinėje aplinkoje vaikams suteikia daug gerų emocijų, o mokomoji medžiaga jiems tampa daug įdomesnė, suprantamesnė.

Apibendrinant galima teigti, kad muzikinio ugdymo procesas vyksta bendrojo ugdymo mokyklų muzikos pamokose. Tai kūrybinis procesas, kurio metu privaloma atsižvelgti į muzikos meninį turinį, psichologines, estetines, dorovines, moralines vertybes. Muzikinio ugdymo tikslas, išmokyti vaikus skoningai dainuoti, muzikuoti, klausytis ir prasmingai, estetiškai suvokti muziką. Tai, ugdymas, kuris suteikia mokiniams bendrą, kasdieniam žmogaus gyvenimui reikalingą muzikinį išsilavinimą.

1.2. Vokalinis ugdymas – muzikinio ugdymo pagrindas

Vokalinis ugdymas atveria vaikui atveria patrauklią bei nuostabią erdvę, jo saviraiškai, savirealizacijai, reikšmingumo pajautimui. Vokalinis ugdymas sudaro prielaidas muzikinių vokalinių vertybių prieinamumui. R. Pečeliūnas (2013) teigia, kad muzikinė kultūra tai dvasinės-praktinės veiklos produktas, gyvenimo išraiška, muzikinės sąmonės egzistavimo ir funkcionavimo būdas. Vokalinis ugdymas, tai bendravimo su išoriniu pasauliu būdas, kurio metu galima išreikšti žmogiškųjų jausmų ir emocijų gamą. Šiame ugdymo procese puikiai leidžiama atsispindėti žmogaus asmenybei bei jo psichikai. Žmogaus balsas yra unikaliausia, natūraliausia priemonė pradinei išraiškai ir komunikacijai, taip pat ir mūsų intymiausias instrumentas, suteikiantis galimybę bendrauti su pačiais savimi ir aplinka. G. F. Welchas (2005) teigia, kad vokaliniai garsai yra tai, kas apibūdina žmoniją – jų bendrumas, gausumas ir išsivystymas išskiria žmones kaip rūšį. Plačiame spektre garsų, kuriuos žmonės išgauna savo balsais, yra dvi konsteliacijos, kurios turi ypatingą sociokultūrinę reikšmę, – kalba ir dainavimas.

Anot Matonio V. (2003), vokalinis ugdymas, dainavimas tai yra neblėstanti muzikinio ugdymo aktualija. Autorius teigia, kad dainuojant kyla vaikų ir jaunimo dainavimo kultūra, įgyjamas didesnis muzikinis išprusimas, aktyviau integruojamasi į sociokultūrinį gyvenimą. Dainuojant mokiniai ne tik auga kultūriškai, bet lavėja jų interpersonalinis intelektas, lengviau bendraujama ir bendradarbiaujama.

Vokalinio ugdymo tikslas – lavinti mokinių balsus, kurie galėtų sklandžiai įveikti konkrečius dainavimo techninius ir meninius sunkumus. Kiekvienas vokalinio ugdymo defektas gali būti taisomas vokaliniais pratimais. Vokaliniam ugdyme taip pat labai svarbu ir atlikimo kokybė.

Vokalinis ugdymas yra labai svarbus paauglio organizmui fizine prasme –išmokstama taisyklingai valdyti savo kvėpavimą, tokiu būdu vystosi visa kvėpavimo sistema, organizmas aprūpinamas didesniu kiekiu deguonies, o tai teigiamai veikia visas organų sistemas, gerėja

kraujotaka, širdies darbas, išvengiama ar greičiau praeina įvairūs virusiniai susirgimai. Vokaliniai pratimai leidžia koreguoti turimus kalbos defektus, padeda paryškinti tartį, formuoja malonų, raiškesnį balso tembrą. Akcentuojama taisyklinga stovėseną sudaro sąlygas šalinti laikyenos trūkumus, o naudojami judesiai naudingi koordinacijos vystymuisi. Dainavimas puikiai veikia ir kaip terapinė priemonė, kuri suteikia nusiramimą arba veikia kaip katalizatorius, skatintojas, kas leidžia ugdyti paauglio emocinį stabilumą.

Vokalinis ugdymas paauglystės laikotarpiu negali tapti nuobodžiu procesu, nes pernelyg didelis spaudimas gali atgrasinti nuo mokymosi ir sukelti norą priešintis mokymosi idėjai. Paauglių vokaliniame ugdyme reikėtų intuityviai pajauti, kiek stipriai reikia vadovauti ir kiek duoti laisvės.

Sodeika A. K. (1968) teigia, kad balso lavinimas bus sėkmingiausias tada, kai bus naudojami šie žingsniai:

- 1) stiprinami minkštojo gomurio raumenys;
- 2) lavinamas kvėpavimas;
- 3) atliekami balso apšildymo pratimai;
- 4) nuolatinis siekimas gražaus garso skambėjimo;
- 5) naujos ir naudingos vokalinio ugdymo informacijos paieška.

Muzikinė veikla turėtų prasidėti nors minimaliu balso ir jo aparato apšildymu. Pratimai naudojami tam, kad būtų suaktyvintas artikuliacinis aparatas – liežuvis, lūpos, gomurys ir t.t. Atliekant įsidainavimo pratimus reikėtų juos atlikti žaismingai, kad būtų kuo didesnis mokinių įsitraukimas, teiktų naudą ir generuotų teigiamas emocijas.

Vokalo lavinimo pratimai, solfedžiavimas reikšminga muzikinės veiklos dalis, kuri leidžia vystyti paauglio balsui. Reikėtų prisiminti, jog paauglių balsų diapazonas yra kiekvieną dieną besikeičiantis, todėl pedagogo uždavinys yra jį labai švelniai, atsargiai ir kryptingai plėsti. Pedagogo tikslas vokaliniame ugdyme yra nurodyti, kaip ugdyti balso instrumentą. Mokytojas turi nutiesti kelius, kad kiekvienas dainuojant įgytų savo individualų kvėpavimo mechanizmą, garso išgavimo, registrų pojūtį.

Svarbiausi komponentai, lemiantys sėkmingą ir kokybišką vokalinį ugdymą, yra muzikinė klausia plačiąja prasme, dermė ir ritmo pojūtis.

Apibendrinant galima teigti, kad vokalinis ugdymas yra viena iš patraukliausių muzikinio ugdymo dalių, leidžianti atsiskleisti žmogaus asmenybei. Įvairių dainavimo metodų pagalba yra lavinami mokinių balsai. Ugdytiniai gali sklandžiai įveikti konkrečius dainavimo techninius ir meninius sunkumus.

1.3 Paauglystės charakteristika

Paauglystė – gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus. Ji prasideda nuo fizinio lytinio brendimo pradžios ir trunka iki tol, kol pasiekama savarankiško suaugusio žmogaus socialinė padėtis. Amerikos psichologas G. Stanley Halo (2006) paauglystę apibūdina kaip „audrų ir sunkumų laikotarpį“. Steinberg L. (1991) teigia, kad ankstyvoji paauglystė trunka nuo 12 iki 14 metų, vidurinioji – nuo 15 iki 18 metų, o vėlyvoji – nuo 19 iki 21 metų.

5–8 klasėse besimokantys mokiniai dažniausiai būna 10–15 metų. Šis amžiaus tarpsnis pedagogų, psichologų įvardijamas kaip pats sunkiausias ir keliantis daug iššūkių laikotarpis. Paauglystė – pirmoji brandos pakopa. Audringas ir prieštaringas laikotarpis, pakeičiantis ramų vidurinėsios vaikystės amžiaus vaikų augimo ir jėgų kaupimo laikotarpį.

Anot D. G. Myers (2008), paauglystė prasideda lytiniu brendimu. Brendimą suaktyvina hormonų antplūdis, kuris lemia nuotaikų kaitą ir sukelia spartų augimo laikotarpį. Mergaitėms lytinis brendimas prasideda apie 11-uosius metus, o berniukams – apie 13-uosius. Lytinio brendimo metu berniukų augimas būna ryškesnis negu mergaičių. Šio šuolio metu ryškėja pirminiai lytiniai požymiai ir formuojasi antriniai požymiai.

Pirminiai lytiniai požymiai – formuojasi kūno struktūros (kiaušidės, sėklidės, išoriniai lytiniai organai), nuo kurių priklauso lytinė reprodukcija.

Antriniai lytiniai požymiai – su reprodukcija nesusiję lytiniai požymiai (moterų krūtys ir klubai, vyrų balso ypatumai ir kūno plaukuotumas).

Navickas V., Vaičiulienė A. (2010) teigia, kad paauglystės periodas per daug metų ilgėjo ir dabar trunka apie dešimt metų. Paauglystė prasideda kaip biologinis reiškinys ir yra siejamas su lytinės brandos pradžia. Paauglystės pabaigą lemia visuomenės ekonominis išsivystymas, kultūra, bendrosios vertybės, idealai, visuomenės gebėjimas toleruoti požiūrių įvairovę, todėl įvairiose šalyse paauglystė trunka nevienodai.

Autoriai išskiria ankstyvąją, viduriniąją ir vėlyvąją paauglystę. Ankstyvajai paauglystei (12–14 m.) būdingas spartus fizinis augimas ir brendimas. Vidurinioji paauglystė (15 m.) susijusi su naujais mąstymo įgūdžiais, draugų įtaka. Vėlyvajai paauglystei (16–18 m.) būdinga didelė nepriklausomybė nuo tėvų, sumažėjusi bendraamžių įtaka.

Vaičiulienė A. (2004) teigia, kad paauglystė – tai sunki, problemiška gyvenimo situacija, kurios metu įprastas elgesys tampa neefektyvus, reikalaujantis iš žmogaus pokyčių, naujų prisitaikymo būdų. Anot autorės, šį sunkų periodą lydi įtampa, stresas, sumaištis.

Psichoanalitiniu požiūriu, paauglystė yra kritinis laikotarpis, kurio metu atsinaujina seni vaikiški konfliktai. Psichologai ir psichiatrai paauglystę vadina amžiaus krize. Danilavičius J. (1982) išskiria dvi brendimo fazes. Autorius teigia, kad pirmojoje brendimo fazėje 11–13 metų

mergaitės, 13–15 metų berniukai išgyvena pirmąjį staigų brandos periodą, kai fiziškai kinta visas organizmas ir centrinė nervų sistema, suaktyvėja vegetatyvinės nervų sistemos veikla, persiformuoja kai kurios vidaus sekrecijos. Vaikai išstypsta, atsiranda kūno ir atskirų organų disproporcija. Širdis auga greičiau negu kraujagyslės, todėl sutrinka širdies ir kraujagyslių sistemos veikla, svaigsta galva, smarkiau plaka širdis, pakyla kraujospūdis, greitai pavargstama. Šio amžiaus mergaitėms susilpnėja galvos smegenų tonusas, pradeda vyrauti jaudinimo procesai. Centrinės nervų sistemos kitimas, fizinės jėgos antplūdis, naujų potraukių ir geismų atsiradimas ne vieną paauglį išmuša iš normalaus gyvenimo ritmo. Kartais tie naujieji potraukiai ir geismai būna tokie stiprūs, kad paaugliai nepajėgia valdytis, ignoruoja elgesio normas. Paauglystę sunkiai išgyvena tie, kurie pernelyg anksti arba vėlai ima bręsti.

Antrojoje brendimo fazėje 13–15 metų mergaitės, 15–17 metų berniukai nesusiduria su staigiais posūkiomis. Disharmonija dar vis jaučiama, bet viskas pradeda grįžti į senas vėzes. Išnyksta centrinės nervų sistemos silpnumo simptomai, suintensyvėja darbingumas, išsvermingumas, keičiasi elgesys. Paaugliai dažnai būna grubūs, negailestingi ir nedėkingi bendraudami su tėvais ar mokytojais, tačiau suaugę žmonės neturi jiems atsakyti tuo pačiu. Suaugusiojo pareiga išmokyti juos tikėti kitais ir savimi, ugdyti nuoširdumą. Tik palanki atmosfera šeimoje, mokykloje, nuoširdumas ir tiesumas, reiklumas ir pagarba padeda paaugliams įveikti save, savo trūkumus, neleidžia suklypti. Kuo smarkiau siaučia prieštariniai vėjai, tuo labiau reikia jaukios pastogės, kurioje galėtum pabūti vienas, galėtum pamąstyti apie save, paieškoti savojo kelio.

Povilaitienė J. (2017) teigia, kad dažnai tėvams, mokytojams ir kitiems suaugusiems atrodo, kad paauglystė yra tam tikra liga, apsėdimas, negalavimas ar kažkoks kitas negatyvus vaiko būvis. Autorė neigia šią nuostatą ir sako, jog tai pirmasis ir labai svarbus laiptelis į suaugusiojo gyvenimą.

Paauglių emocijos kartais būna kaip amerikietiški kalneliai: juose judama tarsi tolygiai, bet staiga pasikeičia greitis, kryptis, viskas verčiasi aukštyn kojomis. Paauglystės laikotarpiu jausmai gali pasikeisti per dieną ar net per valandą ir tai yra visiškai normalu. Auganti ir besiformuojanti asmenybė gali pradėti verksti, čia pat juoktis, po to supyksti ir imti ginčytis ar tiesiog susijaudinti. Visus šiuos pokyčius nulemia hormonai. Visi pakilimai ir nuosmukiai iš tėvų, pedagogų ir aplinkinių reikalauja daug kantrybės ir humoro jausmo. Dažnai humoro jausmas yra siejamas, maišomas su pašaipomis. Neteisingas interpretavimas sukelia dar didesnių problemų. Tėvų humoro jausmas gali lemti ir tai, kaip paauglys elgsis už namų durų: jeigu tėvai iš vaikų šaiposi namuose, tikėtina, kad jis tyčiosis iš kitų mokykloje, jeigu jis bus gerbiamas namuose – jis taip bendraus ir su savo draugais, ar mokytojais.

Anot autorių Slušnio L., Šukytės D. (2014), tėvai yra modelis, rodantis, kaip reaguoti į besikeičiančias emocijas namuose, mokykloje, draugų būryje. Kai jauni žmonės ima suprasti savo jausmus ir sėkmingai su jais tvarkytis, jie geriau supranta kitų jausmus ir poreikius.

Paauglystė – ypatingo džiaugsmo ir stiprių išgyvenimų metas. Jauni žmonės neturi pakankamai patirties, kad suprastų, kas svarbu, o kas ne. Ignoruodami paauglio jausmus mes galime jį sužaloti visam likusiam gyvenimui.

Labai svarbus žingsnis bendraujant su paaugliu, tai mokėti jį išklausti. Kai paaugliai išmoka suprasti, valdyti ir gerbti savo jausmus, jiems darosi lengviau suprasti ir priimti kitų jausmus. Todėl ilgai ir paaugliams, ir su jais bendraujančioms žmonėms bus daug lengviau tarpusavyje bendrauti ir pasiekti norimų rezultatų.

Slušnys L., Šukytė D. (2014) išskiria penkis svarbius aspektus, su kuriais susiduriama paauglystėje.

Pyktis. Tai visiškai normalus jausmas, tačiau jauni žmonės pyktį turi išreikšti saugiai ir tinkamai. Paauglystės laikotarpiu pykčio proveržiai pasitaiko labai dažnai ir jiems nuslopinti gali padėti kvėpavimo pratimai. Toks metodas naudojamas pykčiui suvaldyti, bet ne visam panaikinimui. Suaugusiojo užduotis – pajusti paauglio būseną ir į ją reaguoti. Nors ir negalima pakeisti susiklosčiusios situacijos, priimtų sprendimų, bet išsakytas ir aptartas pyktis gali padėti sukurti saugumo jausmą, kuris galėtų atverti paaugliui kitą požiūrį ir matymą.

Baimė ir nerimas. Bręstančios ir augančios asmenybės – paaugliai – dažnai bijo pasirodyti kvaili ar nepatrauklūs. Norint kad šios baimės nebūtų arba ją galėtume lengviau įveikti, privalome jiems padėti ugdyti savo pasitikėjimą.

Drovumas. Drovumas yra įveikiama problema. O kad tai įvyktų, paauglys turi būti tarp žmonių ir užsiimti kokia nors veikla. Autorių teigimu, „kuo daugiau žmonių pažins, kuo daugiau veiklos rūšių išbandys, tuo bus lengviau ateityje suprasti kitus žmones ir tarpusavio santykius.“

Liūdesys. Turimi stiprūs ryšiai su tėvais ir aplinkiniais žmonėmis vaikams padeda išreikšti liūdesį ir jį įveikti. Esant tarpusavio pasitikėjimui sudaromos sąlygos kalbėtis apie patiriamą liūdesį ir jo priežastis. Visi suaugę žmonės turi neleisti blogoms emocijoms užvaldyti paauglių minčių. Toks jausmas gali viską apversti aukštyn kojomis net tuomet, kai viskas sekasi gerai. Mokslininkai ir psichologai mano, kad norint šį jausmą panaikinti, reikia eiti į lauką pasivaikščioti, tapyti, mankštintis. O visų gerų rezultatų galima pasiekti pasakant gerą žodį, apkabinant ir padrąsinant.

Kaltė. Paaugliai dažnai jaučia kaltę, kai jų elgesys prieštarauja jų vertybėms. Gebėjimas apmąstyti kokio nors veiksmo pasekmes ir priimti išmintingus sprendimus mums padeda išvengti kaltės jausmo. Kaltė – tai sunkus ir asmenybę griauantis jausmas, mažinantis pasitikėjimą savimi, trukdantis tobulėti. Per daug save kaltinant dėl vienokių ar kitokių įvykių gali atsirasti ir

depresija. Tėvai, pedagogai ir visi kiti bendraujantis su paaugliais turėtų adekvačiai vertinti situaciją, kartu aptarti padarytas klaidas, paaiškinti, kaip ateityje tokių klaidų būtų galima išvengti. Paauglys turi suprasti, kad jis yra netobulas, bet dėl to neturėtų savęs griaužti. Savigrauža užkerta visus praėjimus ir neleidžia judėti į priekį.

Shipp J. (2018) savo darbe išskiria šešis paauglystės tarpsnius:

11–12 metų „Kam aš patinku?“

12–14 metų „Kas aš esu?“

14–15 metų „Kur mano vieta?“

15–16 metų „Kodėl negaliu?“

16–17 metų „Kuo galiu būti svarbus?“

17–18 metų „Ką darysiu?“

11 – 12 metų amžiaus paaugliai yra naivūs, besikeičiantys ir jaučiasi nesaugūs.

Paauglio dėmesio centre – pripažinimas. Šiuo laikotarpiu viskas pradeda keistis: nuotaikos, draugai, hobiai, balsas. Kad vaikai lengviau išgyventų šiuos pokyčius, jiems labai svarbu žinoti, kad yra ne vieni. Suaugę žmonės, nesvarbu, tėvai ar mokytojai, privalo suteikti pastovumą. Labai svarbu emociškai juos palaikyti, vežti į mokyklą ar rengti bendrus užsiėmimus, pamokas.

Pagrindiniai veiksmai šiame amžiaus tarpsnyje: *būkite kartu*. Šio amžiaus vaikai tikrai nori būti su jumis. *Planuokite kartu būsimus nuotykius*. Kartu su paaugliu sugalvokite prasmingų veiklų, kurias jis norėtų atlikti. Drauge skaitykite knygas, eikite į kiną, klausykitės muzikos. Šie, atrodo, paprasti žingsniai gali padėti užmegzti prasmingus pokalbius ir atverti duris į jų dabartinį pasaulį.

Anot autoriaus, būdami šio amžiaus, paaugliai mąsto kaip inžinieriai ir juos labiausiai skatina pripažinimas. Šiame augimo tarpsnyje turėtume jiems padėti sujungti reikiamas taškus ir pripažinti jų asmeninę ir svarbią kelionę šiame pasaulyje.

Įvairūs tyrimai rodo, kad paaugliai keičiasi tiek fiziškai, tiek protiškai, tiek emociškai. Paaugliai turi daug valgyti ir kasnakt miegoti nuo devynių iki vienuolikos valandų. Jiems vis dar krenta pieniniai dantys (nuo devynerių iki dvylikos metų). Mergaitės pradeda vystytis greičiau už berniukus. Šiame laikotarpyje paaugliai noriai įgyja naujų įgūdžių bei mėgsta iššūkius, tobulėja mąstymas, vis geriau supranta abstrakčias sąvokas, pradeda gebėti matyti pasaulį iš skirtingų perspektyvų. Paaugliai, per greit augant smegenims, gali tapti užmaršūs, norėdami pritapti, slepia jausmus.

12–14 metų amžiaus paaugliai yra smalsūs, dvejojantys ir lengvai susijaudinantys. Tokių paauglių dėmesio centre – tapatumas. Šiuo laikotarpiu paaugliai atranda save. Jų pomėgiai ir gebėjimai gali keistis, pirmą kartą ne visi priimami į komandą. Kyla naujų klausimų apie tai, kas

jie tokie ir kuo tiki. Svarbus suaugusiojo vaidmuo – pabrėžti pamažu išryškėjančius jų privalumus. Paauglių tapatybę formuos daugybė balsų ir tarpininkų – vieni bus teigiami, kiti neigiami. Tokiame amžiuje reikalingas žmogus, kuris pabrėžtų jų privalumus, paneigtų neteisingą savęs suvokimą ir padėtų atrasti unikalumą. Šiame amžiuje reikia drąsinti paauglius, būti su jais, kai jiems to reikia, privaloma kartu su paaugliais nusistatyti taisykles, kurių bus laikomasi.

Anot Ališauskienės R. (2005), pereinant iš vaikystės į paauglystę vaikai ima vis jautriau elgtis. Dainuodami paaugliai pradeda vengti kai kurių temų. Pavyzdžiui, apie meilę jie dainuoja labai nenoriai. Atsirandantis potraukis kitai lyčiai jiems dar gėdingas. Mokytojas turėtų ne tik pasakyti, kad dabar dainuosime tyliai, vėliau garsiai ir panašiai, bet ir pakalbėti su mokiniais apie įvairias aktualias temas. Tai padėtų mokiniams suprasti savo problemas, pajusti, kad nereikia savęs gėdytis.

Paauglystėje sparčiai suaktyvėja fiziologija – augimo tempas yra gerokai spartesnis nei kūdikystėje. Slušnys L., Šukytė D. (2014) teigia, kad mergaitėms augimo pokyčiai prasideda apie 11–12 metus, berniukams kiek vėliau – 13–14 metais. Šio amžiaus paauglių augimo skirtumai yra ryškiausi. Šis paauglystės periodas išprovokuoja keistų situacijų: mergaitės jaučiasi labiau suaugusios ir į berniukus žiūri kaip į vaikiškesnius ir mažiau subrendusius. Mergaitės natūraliai ima daugiau bendrauti su mergaitėmis, berniukai – su berniukais. Visa to priežastis – labai skirtingi bendravimo poreikiai.

Brendimas prasideda ne tik skirtingu laiku, bet skiriasi ir jo trukmė. Vieni vaikai nelinkę kalbėtis apie pokyčius, kiti yra atviresni, drąsesni, nebijo užduoti klausimų. Nesvarbu, ar vaikai uždari, ar atviri – visiems jiems rūpi brendimo pokyčiai.

Fiziologiniai pokyčiai yra matomi, daugiau ar mažiau paaiškinami, bet šalia fiziologijos formuojasi ir kinta mąstymas, jausmai ar įsitikinimai. Pedagogui labai svarbu suprasti tokius pokyčius. Dažnai paaugliai, siūsdami tam tikrą signalą, nori pasakyti visai ką kitą nei kad mums atrodo iš pirmo žvilgsnio. Slušnys L., Šukytė D. (2014) teigia, kad suaugusieji daro klaidą paaugliui suteikdami per daug atsakomybės ir klysta nusprenddami viską kontroliuoti. Paauglio pagrindinis tikslas – pasiekti savo nepriklausomybę. Dažnai tokiu metu paaugliai vengia artimųjų, mokytojų, nepažįstamų žmonių. Paaugliai priešinasi tvarkos struktūrai, nurodymams ir taisyklėms, nors tai yra labai svarbu ir reikalinga šiame amžiaus tarpsnyje.

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystė, tai labai individualus, sudėtingas procesas. Jis yra apibūdinamas, kaip pereinamasis amžius tarp vaikystės ir suaugusiųjų pasaulio. Ankstyvoji paauglystė trunka nuo 12 iki 14 metų, vidurinioji – nuo 15 iki 18 metų, o vėlyvoji – nuo 19 iki 21 metų. Paauglystė apima fiziologinį vystymąsi bei psichologinius, socialinius pokyčius.

2. VOKALINIS UGDYMAS BALSU MUTACIJOS LAIKOTARPIU

2.1. Paauglių balso mutacijos laikotarpio problematika

Balso aparatas visiškai susiformuoja ir sutvirtėja, kai žmogus subręsta. Suaugusiojo žmogaus ir vaiko vokalas turi ne tiek kokybinius, kiek kiekybinius skirtumus. Pedagogas privalo gerai išmanyti vokalinio ugdymo teorinius pagrindus, žinoti dainuojamojo balso ypatybes, balsų rūšis, balso aparato sandarą, dainavimo mokymo metodus. Silpnas, jėgos atžvilgiu, balsas – ne kliūtis išmokti gražiai dainuoti. Išmokyti dainuoti galima kiekvieną, tačiau reikia dviejų dalykų: pirma, besimokantysis turi pats norėti išmokti teisingai dainuoti ir antra, mokinčio žinios apie vokalą turi būti išsamios ir teisingos. Dainavimas yra sudėtingas psichofizinis procesas, jungiantis balso aparato, klausos, psichinių procesų ir nervų sistemos veiklą. Tarp žmogaus klausos ir balso aparato veiklos yra glaudus ryšys. Kalbant ir dainuojant, veikia tie patys balso aparato organai, tačiau, psichologiniu požiūriu, garso skambesio formavimas yra skirtingas: kalbant balsas funkcionuoja nesąmoningai – svarbiausia perteikti turinį, o dainuojant šalia turinio perteikimo vyrauja sąmoningas balso valdymo procesas.

Balso sutrikimus ypač paskatina balso krūvis, balso pertempimo veiksniai, labai intensyvus kalbėjimas, ilga kalbėjimo trukmė, kalbėjimas normalų diapazoną viršijančiu tonu, kalbėjimas labai stipria intonacija.

Vokalinėje – pedagoginėje literatūroje anksčiau aptartas amžiaus tarpsnis įvardinamas mutaciniu laikotarpiu. Šį procesą lemia daugelis fiziologinių ir psichinių procesų.

XX amžiuje atlikti tyrimai parodė, jog nustatyti balso mutacijos amžiaus ribas pakankamai sudėtinga, nes jos priklauso nuo kiekvienos šalies nacionalinės priklausomybės ir klimato. Mutacija, kaip ir lytinis brendimas, gali prasidėti dešimtaisiais paauglio brendimo metais, o kai kuriems ji prasideda žymiai vėliau ir baigiasi tik tarp septynioliktųjų ir aštuonioliktųjų gyvenimo metų.

Argustienė I. (1998) teigia, kad reikėtų atsisakyti dainavimo balso mutacijos laikotarpio. Sereika F., Šumskis A. (1999) teigė, kad mergaičių balsas mutacijos metu būna prikimęs, neskaidrus, dažnai pastebimi balso klosčių uždegiminiai procesai, tačiau šis brendimo laikotarpis lengvesnis nei berniukams.

Oakes, V. (2008) teigia, kad paauglių mutacijos metu pasirodantys sutrikimai gali nulemti, ar ateityje iš vis bus galima dainuoti. Balso kitimas – mutacija – ir jo pripažinimas prasidėjo graikų, romėnų laikais. Svarbiausias to meto iššūkis buvo neleisti balsui keistis – nemutuoti. Šiam etapui išvengti buvo naudojama kastracija. Galingam ir unikaliai garsui skleisti padėjo nepažeistos gerklos ir suaugusiojo kūnas (krūtinės ląsta, plaučiai).

A. Sodeika (1968) pabrėžia, kad svarbiausias šio laikotarpio reiškinys – greitai augančios visos gerklos. Per trumpą laiką gerklų kremzlės ir raumenys pasidaro kaip suaugusiojo. Tarp endokrininių liaukų, balso klostių ir jų gleivinės veiklos yra glaudus ryšys, todėl lytinio brendimo metu balso klostėse atsiranda įvairaus laipsnio uždegiminiai procesai.

Duncan McKenzie (1956) teigia, kad berniukų balsas keičiasi palaiptai. Prarandamas falcetas, nebedainuojama viršutiniu registru. Berniukų gerklų augimas vyksta staigiai ir netolygiai, o mergaičių mutacijos požymiai pasireiškia daug silpniau, tačiau jie veikia balsą, kuris tam tikram laikotarpiui nublanksta, tampa neskambus. Normaliai formuoti balsą trukdo dar ir greitai augantis liežuvis. Mergaičių balso mutacija prasideda ir baigiasi anksčiau. Šis procesas vyksta labai individualiai: nuo 2–3 mėnesių iki 1–1,5 metų.

Jareckaitė S. (1985) nurodo 3 šio laikotarpio balso vystymosi stadijas – priešmutacinę arba latentinę, aštriosios mutacijos ir pomutacinę.

Priešmutacinė arba latentinė balso vystymosi stadija trunka nuo 2 mėn. iki 6 mėn. Tai vaikiško balso sužydėjimas, pasireiškiantis ypatingu skambumu, techninių ir meninių galimybių apogėjumi. Šie stadijos požymiai daugiausiai pasireiškia 12–13 metų berniukams. Po to viduriniajame balso registre pajaučiamas garsus šnabždesys, apatinių garsų diapazone – patamsėjimas, krūtininis atspalvis.

Aštrioji mutacija – tai balso lūžimas, vaikiško balso pasikeitimas į vyrišką. Ši stadija pasireiškia 14–16 gyvenimo metais. Pastebimai išryškėja užkimimas, dainavimo metu lūžinėja viršutinio diapazono natos, kai kurie berniukai visai praranda balsą. Aštrioji mutacija trunka nuo 2–3 dienų iki 2–3 metų. Tuo metu mokytojas turėtų būti ypač dėmesingas. Jei mutacija vyksta sudėtingai, geriau visiškai jaunuoliui nedainuoti iki tikro jaunuoliško balso susiformavimo. Jeigu mutacija vyksta sklandžiai, rekomenduojama dainuoti saikingai.

Pomutacinė stadija pasireiškia 16–18 gyvenimo metais. Tai nauja ir mergaičių, ir berniukų balso stadija. Balsas šiame laikotarpyje pasižymi nauju tembru, jėga bei spalva, atsiranda švarus, be šnabždesio, tikras jaunuoliškas balsas sekstos intervalo apimtyje.

Dainuoti paaugliams reikėtų viduriniu registru, kai balso klostės glaudžiasi be pastangų ir paaugliams nereikia forsuoti pamokos ar choro repeticijos metu. Pedagogas privalo plėsti diapazoną ta kryptimi, kuri yra organiškai prognozuojamam jaunuolio balso tipui.

Pomutaciniu laikotarpiu balsą lavinti reikia labai atsakingai ir apgalvotai. Daugelį gerų dainavimo įgūdžių paaugliai praranda mutaciniu laikotarpiu dėl kardinalių kūno anatominių pokyčių, tad svarbu vėl priminti arba iš naujo paauglius mokyti kvėpavimo, rezonatorių pojūčių, atakos, minkštojo gomurio, liežuvio padėties ir kitų vokalinių principų. Pomutacinis laikotarpis, kai stabilizuojasi paauglio balsas, trunka nuo vienerių iki dviejų, trijų ar daugiau metų.

Jareckaitė S. (1985) išskiria jaunuolio balso aparatui būdingus požymius, kurie sąlygoja jo skambesį. Tai: balso klosčių pailgėjimas, nevisiškas jų susiglaudimas dainavimo metu; nevisiškai sutvirtėjęs balso raumuo; nesusiformavę rezonatoriai; kvėpavimo aparato, balso klosčių ir rezonatorių vystymosi netolygumas bei nekoordinuota jų veikla. Taip pat pedagogė pabrėžia, kad balso aparato organų augimas užtrunka iki 22–23 gyvenimo metų.

Mačikėnas B. (1981), Sereika F. (1999) ir Šumskis A. (1999) vaikų balsus siūlo skirstyti į šiuos periodus:

- 1) ikimutacinis periodas (iki brendimo laikotarpio – apytikriai iki 12–13 metų);
- 2) balso mutacijos periodas (apytikriai nuo 12–13 iki 16–17 metų);
- 3) pomutacinis balso periodas (apytiksliai nuo 16–7 iki 18–19 metų).

Ikimutacinio periodo vaikų balsai pagal diapazoną, šviesumą, tembrinius atspalvius skirstomi: mergaitės – sopranai ir altai, berniukai – diskantai ir altai.

Mutaciniame periode vaikų balsai labai keičiasi. Tai labiausiai girdisi vaikinų balsuose, kurie pasodrėja ir papilnėja. A. Sodeika (1968) pabrėžia, kad svarbiausias šio laikotarpio reiškinys – greitai augančios visos gerklos. Per trumpą laiką vaiko gerklų kremzlės ir raumenys pasidaro kaip suaugusiojo. Bręstant lytiškai balso klostėse atsiranda įvairaus laipsnio uždegiminiai procesai. Berniukų mutacinis periodas žymiai sudėtingesnis. Jis ir vėliau prasideda, ir ilgiau užtrunka.

Mergaičių balsai šiame periode skirstomi: sopranai ir altai, vaikinai – baritonai (retai – bosai) ir tenorai. *Pomutaciniame periode* gana aiškiai išryškėja pagrindiniai suaugusių žmonių balso tipų bruožai, tačiau šiame periode vis dar reikia su balsu elgtis atsargiai, kad jam nebūtų pakenkta. Pomutaciniame periode balsai dažnai būna prikimę, girdisi gana nesklaidūs perėjimai iš vieno registro į kitą, lūžinėjimai. Šiam periodui būdingas prastas intonavimas, kurį sukelia naujai besiformuojantis gerklų raumenynas.

Marijos Bacytės magistriniame darbe Miškinis V. teigė, kad „mutacija priklauso ne tik nuo vaikystėje įgytų dainavimo įgūdžių, bet ir nuo bendrų organizmo vystymosi bruožų, genetinio paveldėjimo bei psichofiziologinių pokyčių, t. y. bendros organizmo funkcijų pokyčių dinamikos. Taip pat ir nuo mūsų, pedagogų, įtakos jiems, bręstantiems, dainuojantiems, dalyvaujantiems aktyvioje meninėje saviraiškoje“.

Sodeika A. (1968) balso mutaciją vadina balso krize, kurios metu gerklose atsiranda dideli pakitimai, kurie priverčia vaikišką balsą virsti suaugusiojo balsu. Mutacijos laikotarpyje paaugliai susiduria su nemaloniu balso skambėjimu, „gaidžiuko“ balso atsiradimu. Taip nutinka dėl to, kad aukšti garsai staiga perlūžta į žemus arba atvirkščiai. Taip šiame laikotarpyje balsas gali kartais nukrypti nuo reikiamo garso aukščio, atsiranda netiksli intonacija. Balsas pasidaro duslus, gergždžiantis.

Apibendrinant galima teigti, kad balso mutacijos metu paauglių balsai keičiasi dėl kintančio balso aparato. Šiame laikotarpyje gali išryškėti „kitoks“ balso skambėjimas ar sutrikimai. Balso mutacijos metu yra išskiriamos trys stadijos: priešmutacinė, aštrioji ir pomutacinė.

2.2. Balso aparato sandara ir jo pokyčiai paauglystės laikotarpiu

„Balso aparatas – tai tam tikrų žmogaus kūno organų kompleksas, kuris savo veikimu sudaro oro bangas, o jos – balsą“ (Sodeika, 1968, 18). Norint sužinoti, kas yra balsas ir kaip jis funkcionuoja, būtina išsamiau aptarti balso aparato sandarą.

Mokslinėje literatūroje autoriai, nagrinėdami balso aparato sandarą, ją pristato savaip. Anot A. K. Sodeikos (1968), balso aparatas susideda iš: balso stygų, gerklų, kvėpavimo aparato, rezonatorių bei artikuliacinio aparato. Argustienės I. (1998) teigimu, yra trys pagrindiniai elementai, sudarantys balso aparatą: tai gerklos, kvėpavimas ir rezonatoriai. V. Jucevičiūtė–Bartkevičienė (2010) išskiria 4 pagrindines balso aparatą sudarančias dalis: energetinė (trachėja, bronchai, plaučiai bei kvėpavimo raumenys, krūtinės ląsta, diafragma ir pilvas); balso generavimo (gerklos su balso klostėmis); balso rezonavimo (burna, nosis, nosiaryklės ertmė, prienosiniai ančiai, galva, krūtinės ląsta); artikuliavimo (lūpos, dantys liežuvis, apatinis žandikaulis, kietasis ir minkštasis gomuriai, liežuvėlis, ryklė).

Žmogaus balsas vystosi nuo pat mūsų gyvenimo pradžios. Kūdikio riksmas rodo, kad balso stygos funkcionuoja, tik dar nei gerklos, nei stygos nėra pilnai išsivysčiusios. Kaip ir balso aparatas, taip ir stygos susiformuoja ir sutvirtėja, kai žmogus yra subrendęs. Sodeika A. (1968) teigia, kad visas šis procesas sustoja maždaug apie keturiasdešimtuosius metus.

Piragytė A. (1998) teigia, kad gerai išlavintas kvėpavimas yra taisyklingo ir gražaus dainavimo pagrindas. Ji išskiria pagrindines aparato dalis: rezonatoriai, kvėpavimo ir artikuliacijos aparatas. Tam, kad balsas skambėtų laisvai ir spalvingai, balso aparato dalys turi funkcionuoti koordinuotai.

Balso raiškai ypatingos reikšmės turi kvėpavimas. Mokėjimas taisyklingai kvėpuoti turtina balsą ir teigiamai veikia sveikatą.

Kvėpavimas. Kvėpavimo sistema susideda iš diafragmos, plaučių, bronchų, trachėjos, bronchiolės, alveolės ir tarpšonkaulinių raumenų. Daugelis tyrinėtojų teigia, kad kiekviena aparato dalis yra savaip svarbi ir atlieka tam tikrą funkciją. Diafragma – elastinga raumenų plėvelė, kuri skiria krūtinės ląstą nuo virškinamojo trakto. Ji gali pakilti arba nusileisti. Žmogus, esantis poilsio būsenoje, kvėpuoja pasyviai. Dainininko diafragma juda taip pat. Tik gerai įvaldžius diafragmą, galima pasiekti taisyklingo kvėpavimo ir geros garso atramos. Žmogaus plaučiai yra krūtinės ląstoje ir remiasi į diafragmą. Plaučių audinys yra sudarytas iš alveolių,

kurių pagalba gali vykti dujų apykaita tarp kraujo ir įkvepiamo oro. Alveolių angelės atsiveria į labai siaurus vamzdelius, pastarieji susiliedami sudaro didesnius vamzdelius ir dviem bronchais atsiveria į trachėją. Tai iš kremzlių žiedų sudarytos angos, per kurias oras patenka į plaučius. Kremzlinis vamzdelis nuo burnos iki pirmojo išsišakojimo vadinamas trachėja. Virš trachėjos yra gerklos.

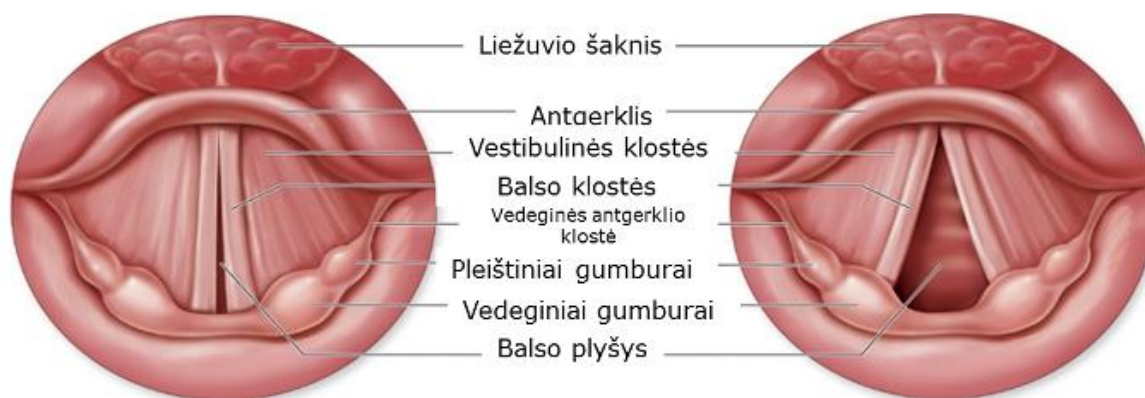
Mutacijos metu paaugliai jaučia nuovargį, greičiau pavargsta, dėl to sutrinka kvėpavimas.

K. Luotė (2003) taip pat teigia, kad dainavimo pagrindas yra kvėpavimas. Autorius išskiria keturis kvėpavimo tipus: raktikaulinis (aukštas, trumpas), šonkaulinis (būdingas moterų balsams), diafragminis (būdingas vyrų balsams), mišrus (šonkaulinis ir diafragminis).

Kiekviena aparato dalis yra labai svarbi ir glaudžiai susijusi tarpusavyje. Kvėpavimas ir gerklos yra labai susiję veiksniai, nes gerklos yra kvėpavimo takų dalis. Neturėdami gerklų negalėtume nei šnekėti nei dainuoti.

Gerklos (žr. 1 pav.) –tai organas, kuriame atsiranda balsas. *Kalasauskas L.* (1992) teigia, kad tai itin trapus, lengvai pažeidžiamas organas, susidedantis iš dviejų kremzlių, raiščių bei valdomas jautrios nervų-raumenų sistemos. Jos sudaro dalį žmogaus kvėpavimo trakto ir yra tarp ryklės bei trachėjos, priekinėje kaklo dalyje. Gerklos yra prisitvirtinusios paslankiai, apsuptos kaklo raumenų bei raiščių, bei sujungtos su poliežuvinio kaulu. Gerklos – tam tikra dalis, mechaniškai susijusi su liežuvio judėjimu. Patraukus liežuvį gerklos pasislenka į viršų, o jį atleidus – gerklos truputį nusileidžia. Gerklų aukščiausia padėtis būna ryjant, žemiausia – žiovaujant.

Paaugliai mutacijos laikotarpiu skundžiasi skausmais gerklės srityje. Gydytoja otorinolaringologė Rūta Pribuišienė pastebi, kad paauglių apžiūros metu susiduria su balso stygų ar net visos gerklės padidėjusiu gleivėtumu, balso stygų nelygumu, sutrikusiu judrumu. Pats svarbiausias mutacijos laikotarpio reiškinys – staigus gerklų augimas. Per trumpą laiką gerklų kremzlės ir raumenys pasidaro kaip suaugusio žmogaus. Iki mutacijos berniukų ir mergaičių gerklos yra beveik vienodos formos. Praėjus mutacijai jos įgyja lyčiai būdingą formą.

1 pav. Gerklos.

Balso stygos. Pagrindinė balso aparato dalis yra balso stygos (1 pav.). Dažnai dar vadinamos balso raukšlėmis, balso klostėmis, balso raiščiais, balso lūpomis. (Sodeika, 1968, 18). Balso stygos yra gerklose ir turi vadinamąsias žiedines ir skydines kremzles, kurios suformuoja „adomo obuolį“. Jį galima apčiuopti priekinėje kaklo dalyje bet kurio amžiaus žmogui. „Adomo obuolį“ turi tiek vyrai, tiek moterys, tik pas vyrus jis lengviau pastebimas, nes yra didesnis nei pas moteris. Balso stygos savo galais yra prisitvirtinusios prie skydinės kremzlės, dažnai šis prisitvirtinimas vadinamas komisūra (susijungimu, sąauga). Kalbėjimo ar dainavimo metu balso stygos susiglaudinėja. Balso stygos yra elastingi raumenų sluoksniai, kurie atsiveria įkvepiant taip įleidami orą į plaučius. Dainavimo metu pasiekiant aukštus tonus balso stygos suartėja ir įsitempia, o dainuojant žemus tonus atvirkščiai, suartėjimo ir įsitempimo būna daug mažiau.

Mutacijos metu balso stygos ne tik pailgėja, bet ir pastorėja Adomo obuolys“ berniukų kaklo priekinėje dalyje po mutacijos yra ryškiau matomas. Balso stygos mutacijos metu pailgėja berniukams 1 centimetru, mergaitėms – 3–5 milimetrais.

Taisyklingai dainuoti, tarti garsus, žodžius mums padeda artikuliacinis aparatas. Jei neturėtume šio organo, nebūtų ir estetinio grožio, kuris yra sukuriamas dainuojant.

Artikuliacinis aparatas – balso aparato dalis, formuojanti kalbos garsus. Artikuliaciniam aparatui priskiriami burnos ertmė (skruostai), lūpos, dantys, liežuvis, žandikauliai, gomurys, ryklė, gerklos. Artikuliacija – tai mokėjimas tiksliai ir aiškiai tarti balses ir priebalses. Dikcija – tai aktyvaus artikuliacinio aparato, kuris susideda iš: apatinio žandikaulio, lūpų, liežuvio, minkštojo gomurio, mažojo liežuvėlio bei balso klosčių dalių, judėjimo suderinimas. Anot Luotės K. (2003), artikuliacija yra vienas iš komponentų, veikiančių balso aparato darbą. Artikuliaciniam aparatui lūpos padeda tiksliau ištartį lūpinius priebalsius. Lūpų pagalba garsas labiau suformuojamas, surenkamas.

Rezonatoriai. Dar viena svarbi balso aparato dalis, susidedanti iš krūtinės ląstos, kaukolės ertmės. Rezonatoriai dainuojant nulemia balso tembrą, jį sustiprina bei suteikia savitą balso atspalvį. Balso aparatą sudaro du rezonatoriai (viršutinis, apatinis), kurių pagalba skamba skirtingi obertonai, atsakingi už balso tembrą. Vienu metu veikiant abiem rezonatoriams pasireiškia unikalios kiekvieno balso savybės. Rezonuojantis garsas yra stipresnis už pagrindinį toną ir turi specifinius tembrinius atspalvius. A. K. Sodeika (1968) teigia, kad lavinant balsą labai svarbu atitinkamai paruošti rezonatorius. Koncentruoti balsą vienoje vietoje, atitinkamai paruošti rezonansines ertmes.

Dainininko balso aparatas, anot V. Jucevičiūtės – Bartkevičienės (2011), tai ypatingas instrumentas su labai plačiomis galimybėmis. Balso klosčių įsitempimas ir atsipalaidavimas gali leisti keisti savo apimtį, oras gali būti per jas iškvepiamas, nepriklausomai nuo stiprumo. Anot

autorės, liežuvio, lūpų, dantų padėčių pagalba galima lengviau koreguoti garsą, o krūtinės, gerklės forma bei įvairių kitų raumenų pagalba galima keisti balso kokybę. Šių procesų pagalba keičiasi dainininko balso aukštis, tembras, garsumas.

Apžvelgus balso aparato sandarą galima teigti, kad autorių nuomonė apie balso aparatą iš esmės sutampa. Daugelis autorių kaip pagrindinius dalykus išskiria tuos pačius balso aparato organus: balso stygas, gerklas, rezonatorius, kvėpavimo bei artikuliacinį aparatus. Visi šie organai glaudžiai susiję tarpusavyje ir priklauso vienas nuo kito. Dainavimo metu jie veikia kaip visuma.

2.3. Vokalinio ugdymo specifiškumas mutaciniu laikotarpiu

Vokalinis ugdymas – tai vienas iš daugelio nuoširdžiausių muzikinės raiškos būdų. Dainavimu, balsu mes galime išreikšti išgyvenimus, mintis, nuotaikas, emocijas ar būsenas. Balsas – tai toks instrumentas, kurio nereikia pirkti ar skolintis. Balso lavinimui, vokaliniam ugdymui vadovauti privalo kompetentingas žmogus, nes paauglio balsas – trapus ir nuolatos besikeičiantis.

Alexander A. Looney (2015) teigė, kad dainuoti galima mutacijos laikotarpiu, jei dainavimas yra pritaikytas diapazonui, balso tipui. Taip pat jis mano, kad reikėtų vengti kolektyvinio dainavimo kartu, kadangi yra sunku pastebėti visų balsų problemas ar pasikeitimus. Mutacijos laikotarpiu rekomenduojama dainuoti po vieną arba mažose grupėse, parinkti balsui tinkantį repertuarą, skatinti, drąsinti mokinius dainuoti patogiai, nevaržant savęs bei vystyti meniškumą, muzikalumą.

Balso mutacija, anot Sodeikos A. (1968), tai balso egzaminas. Kartais vaikai iki mutacijos visus stebina savo muzikaliu ir gražiu balsu. Tačiau jai praėjus balsai visiškai pasikeičia ir tampa neskambūs. Būna ir atvirkščiai, kai geras balsas po mutacijos dar labiau ištobulėja. Koks rezultatas bus praėjus mutacijai pasakyti yra sunku, tačiau viena iš svarbiausių priemonių šiame laikotarpyje, tai balso saugojimas.

Atsiradus mutacijos požymiams, balso reikia nevarginti, nešūkauti, ilgai nekalbėti. Dainavimą reikia apriboti. Jei mutacija vyksta labai audringai arba šiame laikotarpyje balsas prikimsta, dainavimą reikia visiškai nutraukti. Didelį dėmesį reikia atkreipti į berniukus, nes šiuo laikotarpiu jų balsui pakenkti žymiai lengviau negu mergaičių. Praėjus mutacijai balsą reikėtų lavinti atsargiai, neskubant, sistemingais, mažais žingsniais.

Mutuojant balsams yra reikalingas ypatingas balsų stebėjimas, kad darbas būtų atliekamas metodiškai ir sistemingai. Šiame laikotarpyje reikėtų keisti mokinių sėdėjimo vietą dainavimo užsiėmimuose, taip pat leisti dainuoti su pritariamuoju instrumentu. Vokalinuose

užsiėmimuose reikėtų grupuoti panašius balsus į grupeles, toks grupavimas padėtų tikslingai lavinti bei apsaugotų paauglių balsus. Būtina transponuoti kūrinis, jeigu tampa nepatogu dainuoti.

Vyrauja ir priešinga nuomonė. Hook S. (2005) teigimu, balsas mutacijos metu turėtų būti paliktas ramybėje, nes yra visiškai nenaudingas, tol, kol nesubrendo.

Pečeliūnas R. (2011) teigia, kad yra trys melodijų išgavimo stiliai: dainingasis, deklamacinis, koloratūrinis, tačiau mutaciniu laikotarpiu jie taikomi ne visi. Mutaciniu laikotarpiu galima nepanaudoti koloratūrinio ar dainingojo stiliaus dėl per staigaus augančio organizmo, nepadainuojamų aukštųjų garsų. Vienas sprendimo būdų gali būti taikomas Pečeliūno įvardintas deklamacinis stilius kuris gali leisti saugiai lavinti augantį ir bręstantį paauglį ir jo balsą.

Phillips, K. (1992) teigė, kad berniukai, dainuojantys prieš mutaciją alto diapazone, mutacijos laikotarpiu, tikėtina, gali tapti tenorais. Taip pat autorius teigia, kad mutacijos metu berniukai gali dainuoti oktava žemiau nei mergaitės. Atsiradus sunkumams, dainavimo reikėtų vengti arba dainuoti minimaliai. Taip pat rekomenduojama atskirai dirbti su mergaitėmis ir berniukais.

Mutacijos metu neigiamą įtaką darantys veiksniai gali sukelti daug žalos vokalo kokybei. Tad tiek pedagogas, tiek jo auklėtinis turėtų žinoti, kokių žalingų veiksmų reikėtų saugotis. Norint nesušalinti su balso stygų ligomis, reikėtų atsisakyti per ilgo muzikos klausymosi, kitų balsų mėgdžiojimo, emocinės įtampos.

Otorinolaringologė Pribuišienė R. teigia, kad dažniausiai savo darbe tenka tirti chorinio ir solinio dainavimo besimokančius vaikus. Pacientai kreipiasi dėl įvairios kilmės užkimimo, tonzilito, reflüksinės ligos ar mutacijos. Anot daktarės, „dažniausiai užkimsta ekspresyvūs, rėkaujantys vaikai, jiems susiformuoja rėksnių mazgeliai. Tokiems vaikams iš viso nerekomenduojama dainuoti. Papuołę į ugdymo įstaigas ir gavę didesnę krūvį balsui, jie visiškai užkimsta, kol beveik neprakalba, negali bendrojo lavinimo mokyklose padeklamuoti eilėraščio, atlikti užduočių balsu. Vaikams mazgeliai neoperuojami. Rekomenduojama nutraukti intensyvią krūvį balsui (dainavimą), kontroliuoti emocijas, rėkavimą. Berniukai išauga tuos mazgelius, o mergaitės kartais neišauga, todėl jau suaugus tenka operuoti.

Brendimo metu sparčiai augant gerkloms, kinta ir kitų balso aparatų dalių santykiai. Šio augimo metu pasireiškia nenormalaus balso skambėjimas. Taip nutinka, nes nervų sistema nespėja prisitaikyti prie naujų sąlygų. Seni nervų sistemos refleksai, įgūdžiai pritaikyti valdyti balso aparatui su mažesnėmis gerklomis, todėl staiga padidėjus gerkloms, nebepajėgia kontroliuoti balso aparato veiklos.

Mergaičių mutacija dažnai vyksta nepastebimai. Suaugusio balso skambėjimo elementai neįtampa į vaikišką balsą ir palaipsniui virsta moterišku. Tik labai atidžiai stebint mergaičių gerklas, klausantis balso dainuojant, galima pastebėti mutacijos reiškinių.

Berniukams visiškai rami mutacija pasitaiko gana retai. Sodeikos A. (1968) teigimu, berniukų mutacija vyksta revoliucijos, o mergaičių evoliucijos keliu. Mutacijos laikotarpis greičiau praeina tiems, kurie prieš ją dainavo. Vaikai, nedainavę prieš mutaciją, paprastai ją išgyvena sunkiau.

Mutacija gali per ilgai užtrukti ir dėl ilgo nervų sistemos refleksų nepersitvarkymo. Lavinant balsą reikia sudaryti naujus refleksus, kad jie tiktų pakitusiam balso aparatui tvarkyti. Į balso mutaciją reikia atkreipti rimtą dėmesį. Šio laikotarpio metu netausojant balso galima jį pagadinti visam gyvenimui. Mutacijos metu pažeidus gerklas, tampa dažnai sunku lavinti balsą, o žymes pašalinti tampa neįmanoma. Pedagogai, dirbantys su augančiais paauglių balsais, turi mažinti balso krūvį, atidžiai stebėti balso skambėjimą.

Vokaliniam ugdyme didelę reikšmę turi klausos būklė. Netikslus intonavimas ne visuomet būna susijęs su neatidumu arba nepakankamai išsivysčiusia muzikine klausa. Mutacijos metu kartais netiksliai intonuojama, todėl vaikas negali suvokti obertonų, nes yra sutrikęs garso suvokimo arba garso formavimo aparatas.

Apibendrinant, galima teigti, kad mokant dainuoti balso mutacijos laikotarpiu, negalima ignoruoti atitinkančio vaikų amžiaus diapazono, ypač pirmaisiais mutacijos etapais. Nenustačius diapazono pirmiausia neigiamai paveikiama pagrindinė akustinė balso savybė – tembras, bei žalojamas vaikų balso aparatas. Toks neatsakingumas gali turėti neigiamos įtakos akustinėms balso savybėms. Norėdami išvengti balsą žalojančių problemų, paaugliai, balso mutacijos laikotarpiu, turėtų dainuoti patogiame diapazone, neįtampinti balso ir spaudimo.

3. PAAUGLIŲ VOKALINIO UGDYMO ANKSTYVUOJU MUTACINIŲ LAIKOTARPIU PROBLEMŲ IR JŲ SPRENDIMO BŪDŲ TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika

Darbo autorės atliekamo tyrimo tikslas – išanalizuoti paauglių vokalinį ugdymą ankstyvuojų mutaciniu laikotarpiu ir išskirti vyraujančias problemas bei jų sprendimo būdus.

K. Kardelis (2007) mokslinį tyrimą apibūdina kaip sistemingą ir kryptingą tikrovės objektų nagrinėjimą. Parenkant tinkamas mokslines priemones ir metodus, galima išspręsti problemas, atsakyti į klausimus, atskleisti vidinius ir išorinius ryšius.

Darbo rengimas buvo organizuojamas trimis etapais:

Pirmasis darbo rengimo etapas (2018 m. rugsėjis – 2019 m. sausis) buvo formuluojama darbo tema, tyrimo uždaviniai ir tikslas, analizuojami ir nagrinėjami literatūros šaltiniai, švietimo dokumentai.

Antrasis darbo rengimo etapas (2019 m. vasaris – 2019 m. kovas) teorinės darbo dalies patikslinimas, anketų klausimyno sudarymas ir jų viešinimasis internete.

Trečiasis darbo rengimo etapas (2019 m. balandis – 2019 m. gegužė) gautų tyrimo rezultatų analizė, diagramų rengimas, darbo išvadų formulavimas.

Norint išsiaiškinti paauglių vokalinio ugdymo problemas, pasitaikančias ankstyvuojų mutaciniu laikotarpiu, buvo atliktas kiekybinis tyrimas. Tyrimui atlikti buvo parengtos dvi anketinės apklausos. Viena anketa buvo skiriama pedagogams, dirbantiems su 5–8 klasių mokiniais, kita – mokiniams, besimokantiems pagrindinėse (5–8) klasėse. Siekiant objektyvių tyrimo rezultatų, anketą sudarė uždaro ir atviro tipo klausimai, leidžiantys pedagogams ne tik įvertinti pateiktus teiginius, bet ir detaliau atskleisti savo požiūrį ir turimą patirtį.

Gauti atsakymai buvo apdoroti SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programa. Tyrimo duomenys pateikiami lentelėse ir diagramose, analizuojami ir aprašomi.

3.2. Tyrimo organizavimas ir eiga

Tyrimo metu mokytojų anketos buvo pateiktos apklausų vykdymo sistemoje apklausa.lt, o mokinių anketos manoapklausa.lt. Apklausti 54 respondentai (mokytojai), kurie buvo informuoti apie anketos anonimiškumą ir surinktų duomenų panaudojimą rašant baigiamąjį magistro darbą.

Mokytojams skirta anketa susideda iš septynių diagnostinių blokų. Pirmojo bloko klausimai sudaryti siekiant išsiaiškinti respondentų demografinę charakteristiką (lytis, amžius,

išsilavinimas, kvalifikacinė kategorija, darbo stažas). Antrajame bloke buvo pateikti teiginiai su pasitaikančiomis vokalinio ugdymo problemomis bei sunkumais. Trečiuoju klausimų bloku buvo siekiama išsiaiškinti paauglių emocijas, elgsenos problemas, kurios pasitaiko kasdieniniame pedagogų darbe. Ketvirtajame klausimų bloke buvo pateikti teiginiai, susiję su vokalinio ugdymo metodų įvairove bei jų taikymu muzikos pamokų metu. Penktajame bloke buvo pateikti teiginiai apie vokalinio ugdymo organizavimą paauglių balso mutaciniu laikotarpiu. Šeštasis klausimų blokas sudarytas norint išsiaiškinti pastebimus paauglių balso pokyčius mutacijos laikotarpiu. Paskutiniuoju, septintuoju, bloku buvo norima išsiaiškinti, ar pedagogai turi pakankamai žinių apie paauglių balso aparatą, balso higieną bei vokalo lavinimo sunkumus, pasitaikančius ankstyvuojų paauglystės laikotarpiu.

Mokiniamis skirtos anketos tyrimo metu buvo pateiktos internete, apklausų vykdymo sistemoje manoapklausa.lt. Apklausoje dalyvavo Šiaulių „Romuvos“ progimnazijos, Šiaulių „Sandoros“ progimnazijos, Šiaulių „Rasos“ progimnazijos, Panevėžio raj. Raguvos gimnazijos mokiniai, besimokantys 5–8 klasėse. Apklausti 184 respondentai (mokiniai), kurie buvo informuoti apie anketos anonimiškumą ir surinktų duomenų panaudojimą rašant baigiamąjį magistro darbą.

Mokinių klausimynas buvo suskirstytas į 6 blokus. Pirmajame bloke prašoma pateikti bendrą informaciją apie lytį, amžių, klasę. Antrajame, diagnostiniame, bloke pateiktais teiginiais buvo norima išsiaiškinti mokinių požiūrį į dainavimo veiklą, jų lūkesčius. Trečiasis blokas buvo skirtas išsiaiškinti paauglių užimtumą popamokinėje veikloje, t. y. kokius būrelius ar neformaliojo ugdymo įstaigas jie lanko. Ketvirtasis klausimų blokas buvo skirtas išsiaiškinti paauglių juntamus balso sutrikimus, su kuriais jie susiduria vokaliniam ugdymui. Penktasis, diagnostinis, blokas skirtas išsiaiškinti, kaip dažnai ir kokie vokaliniai užsiėmimai vyksta muzikos pamokoje. Šeštajame, paskutiniame, diagnostiniame, bloke buvo pateikti analogiški, kaip ir mokytojams skirtoje anketoje, klausimai. Šiuo bloku buvo norima išsiaiškinti, ar vaikams aiškiai pedagogai perteikia informaciją apie balso aparato sandarą, balso higieną bei vokalinio ugdymo sunkumus paauglystės laikotarpiu.

3.3 Tyrimo duomenų rezultatai ir jų analizė

3.3.1 Mokytojų apklausos rezultatų analizė

Tyrimo dalyvavo 54 mokytojai. Atsakydami į demografinius klausimus, respondentai pateikė duomenis apie save. Tyrimo dalyvavo 51 (94,4 proc.) moteris ir 3 (5,6 proc.) vyrai.

Analizuojant tyrimo duomenis respondentų amžiaus aspektu nustatyta, jog tyrime dalyvavusių muzikos mokytojų amžius apėmė tiriamuosius nuo 20 iki 50 metų ir daugiau (žr. 1 lentelę). Jauni, neseniai studijas baigę 20–30 metų pedagogai, sudaro 20,4 proc. visų apklaustų respondentų. Taip pat tyrime dalyvavo ir nemaža dalis pedagogų, kurių amžius 31–40 metai (25,9 proc).

Pastebėta, kad daugiausia tyrime dalyvavo 41–50 (37 proc.) metų turintys pedagogai, o mažiausia, tik 9 respondentai (16,7 proc.), turintys 51 ir daugiau metų. Galima daryti prielaidą, kad 41–50 metų pedagogai yra aktyvesni ir nevengia dalyvauti anketinėse apklausose. Taip pat galima manyti, jog mokyklose dirba ilgą patirtį turintys pedagogai.

1 lentelė

Mokytojų pasiskirstymas pagal amžių (N=54)

Amžius	Respondentų skaičius	Procentai
20-30	11	20,4%
31-40	14	25,9 %
41-50	20	37 %
51 ir daugiau	9	16,7 %
Iš viso	54	100 %

Analizuojant respondentų pedagoginio darbo stažą pastebėta, kad daugiausiai tyrime dalyvavusių mokytojų turi 16–20 (22,2 proc.) bei 26 ir daugiau metų pedagoginio darbo stažą. Iš esmės tai sudaro 44,4 proc. respondentų. Nuo aktyviausių respondentų nedaug atsilieka ir jauni, ką tik studijas baigę pedagogai, turintys 0–5 metų pedagoginį darbo stažą (20,4 proc.). Tyrime dalyvavo vos 4 (7,4 proc.) respondentai, turintys 6–10 metų darbo stažą (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Mokytojų pasiskirstymas pagal darbo stažą (N=54)

Darbostažas	Respondentų skaičius	Procentai
0-5	11	20,4 %
6-10	4	7,4 %
11-15	7	13 %
16-20	12	22,2 %
21-25	7	13 %
26 ir daugiau	12	22,2 %
Iš viso	54	100 %

Paauglių vokalinio ugdymo ankstyvuojamu mutaciniu laikotarpiu tyrimui labai svarbi ir mokytojų turima kvalifikacinė kategorija. Tyrime dalyvavo visos keturios kvalifikacijos kategorijas turintys pedagogai (žr. 3 lentelę). Apylygiai pasiskirstė mokytojų (31,5 proc.) ir

mokytojų metodininkų (35,2 proc.) turima kvalifikacija. Mažiausią procento dalį (9,3 proc.) užima pedagogai turintys mokytojo eksperto kvalifikacinę kategoriją. Gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog mokytojų ekspertų, dirbančių bendrojo ugdymo mokyklose, yra mažuma.

3 lentelė

Mokytojų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (N=54)

Kvalifikacinė kategorija	Respondentų skaičius	Procentai
Mokytojas (-a)	17	31,5 %
Vyresnysis (-ioji) mokytojas (-a)	13	24,1 %
Mokytojas (-a) metodininkas (-ė)	19	35,2 %
Mokytojas (-a) ekspertas (-ė)	5	9,3 %
Iš viso	54	100 %

Gauti anketinės apklausos rezultatai leidžia teigti, jog tyrime dalyvavusių respondentų pedagoginio darbo patirtis ir kvalifikacija yra didelė, todėl, remdamiesi patirtimi, respondentai moksleiviams gali suteikti daug naudingos ir įvairiapusiškos informacijos paauglių vokalinio ugdymo srityje.

Pirmojo diagnostinio bloko teiginiai atskleidė problemas, su kuriomis mokytojai susiduria muzikos pamokose, dirbdami su 5–8 klasių moksleiviais (žr. 4 lentelę).

4 lentelė

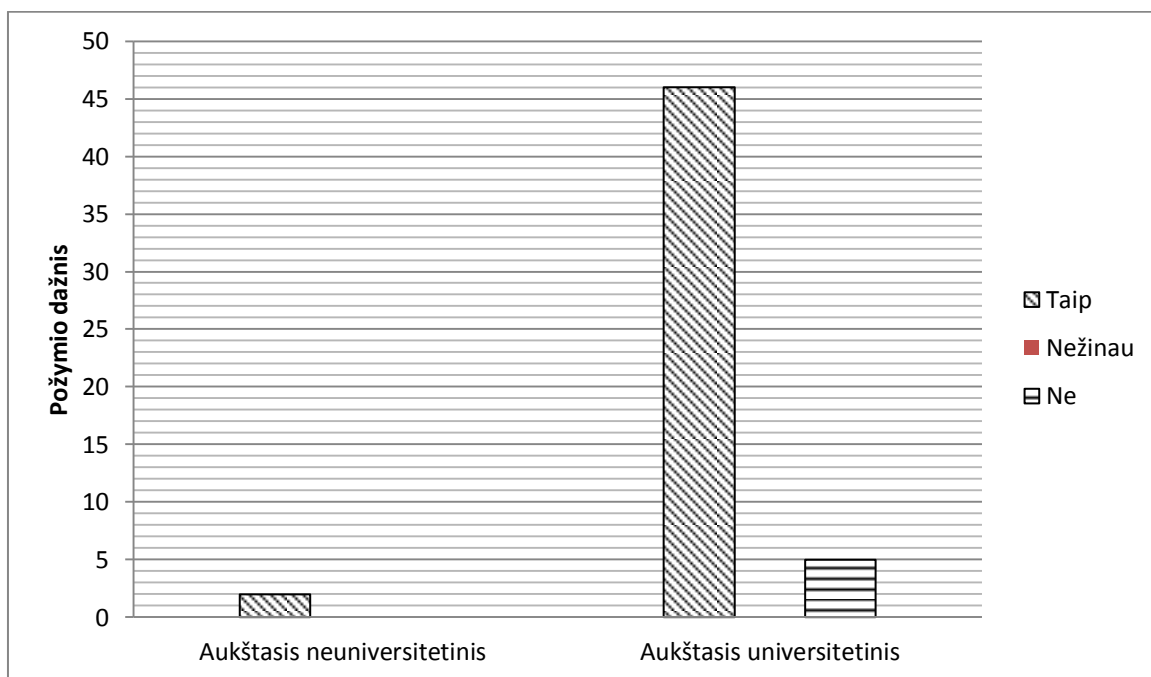
Problemos, su kuriomis susiduria mokytojai muzikos pamokose (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Paaugliai dažnai būna išsiblaškę, trūksta susikaupimo, sunkiai koncentruoja dėmesį.	48/88,9%	0/0%	6/11,1%
Gausus vokalo lavinimo užsiėmimų (būreliai, studijos) pasirinkimas menkina norą dainuoti muzikos pamokose.	12/22,3%	4/7,4%	38/70,4%
Dažnai turi derinti repertuarą, kad įtikčiau paaugliams.	44/81,4%	1/1,9%	9/16,7%
Paaugliams dažnai sunku įrodyti vokalinio ugdymo privalumus.	31/57,4%	4/7,4%	19/35,2%
Mokiniai dažnai replikuoja savo klasiokų dainavimą.	18/33,3%	5/9,3%	31/57,5%
Visada jaučiu puikų nusiteikimą ir norą dainuoti.	32/51,9%	7/13,0%	19/35,1%
Paaugliai vengia demonstruoti savo vokaliinius sugebėjimus.	35/64,8%	5/9,3%	14/25,9%

Analizuojant šio diagnostinio bloko duomenis nustatyta, kad 88,9 proc. visų apklaustųjų teigia, jog paaugliai būna išsiblaškę, jiems trūksta susikaupimo, jie sunkiai koncentruoja dėmesį.

Paauglius kankina psichologiniai paauglystės sutrikimai ir pokyčiai, kurie išbalansuoja paauglio dėmesį bei susikaupimą. Vos 11,1 proc. pedagogų teigia, kad jie nesusiduria su šiomis problemomis. Galima manyti, jog šių pedagogų muzikos pamokose dalyvauja labiau motyvuoti, psichologiškai stabilūs moksleiviai.

Tyrimas parodė, kad mokytojų nuomonei apie paauglių išsiblaškymą, jų susikaupimą ir dėmesio koncentravimą turi respondentų išsilavinimas (2pav.). Tyrime dalyvavo pedagogai, turintys aukštąjį neuniversitetinį ir aukštąjį universitetinį išsilavinimą. Didžioji dauguma muzikos pedagogų (51 proc.) yra įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir vos 2 proc. respondentų – aukštąjį neuniversitetinį. Aukštojo mokslo institucijose, pedagogai yra susipažinę su paauglystės charakteristika, jie savo darbuose geba atpažinti mokinių išsiblaškymą, dėmesio nekoncentravimą ar nesusikaupimą. Galima daryti išvadą jog pedagogai su šia problema pamokose susiduria labai dažnai. Mokinių išsiblaškymas, nesusikaupimas ir dėmesio nekoncentravimas apsunkina mokytojo ugdymo proceso organizavimą ir trukdo mokiniams pasiekti gerų mokymosi rezultatų. Kadangi psichologiniai faktoriai paaugliams pasireiškia nevienodai, mokytojai turi gebėti atpažinti probleminių mokinių emocines būsenas ir mokėti jas valdyti.

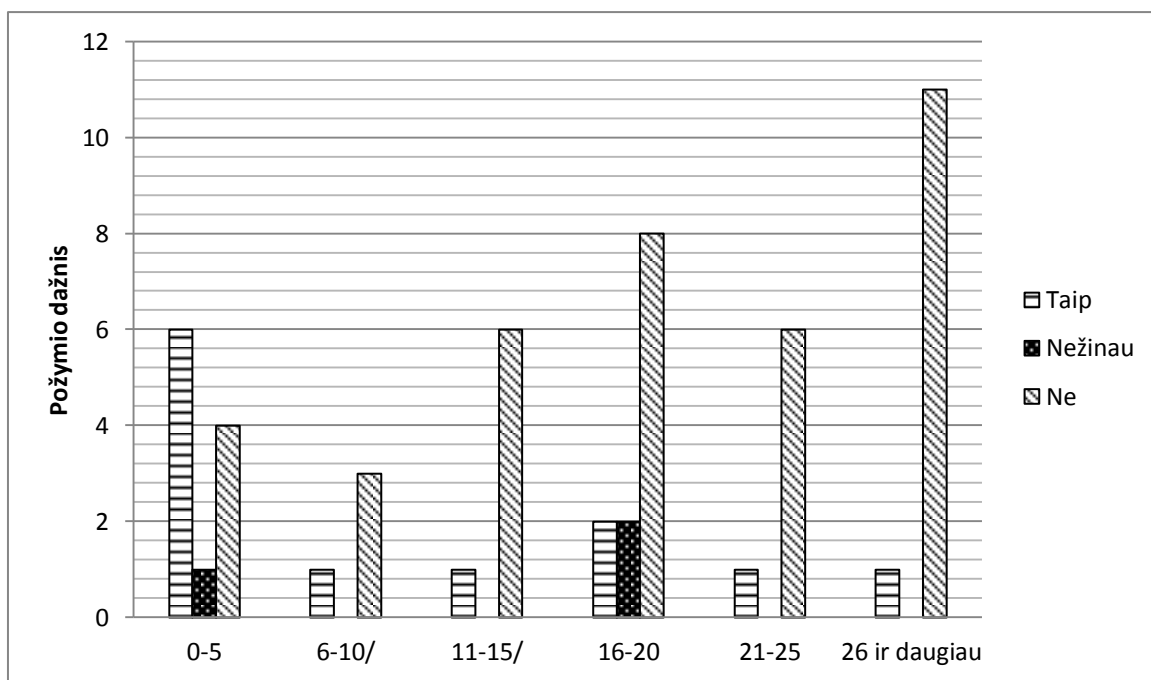
***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,028$**

2 pav. Pedagogų požiūris išsilavinimo aspektu. Paauglių išsiblaškymas, susikaupimas, dėmesio koncentravimas. (N=54).

Anketoje buvo pateiktas teiginys: „*gausus vokalo lavinimo užsiėmimų (būreliai, studijos) pasirinkimas menkina norą dainuoti muzikos pamokose*“. Džiugu, kad net 70,4 proc. tyrime

dalyvavusių mokytojų teigia, jog gausus vokalo lavinimo užsiėmimų (būreliai, studijos) pasirinkimas nemenkina noro dainuoti muzikos pamokose, o kaip tik padeda pritraukti daugiau mokinių į vokalinio ugdymo veiklas. 22,3 proc. respondentų teigia, jog pamokose susiduria su moksleivių nenoro dainuoti problemomis.

Išanalizavus tyrimo duomenis (3 pav.) pastebėta, kad jauni pedagogai, turintys 0–5 metų darbo stažą, dažniau nei kiti mano, jog mokinių neformalusis ugdymas menkina norą dainuoti muzikos pamokose. Darbo autorės nuomone, taip gali būti todėl, kad jauni pedagogai negeba motyvuoti bei sudominti vaikų, todėl dainavimas mokiniams tampa nepatrauklia veikla. Galima daryti išvadą, jog jauni pedagogai, kurie susiduria su mokinių nenoru muzikuoti pamokoje, patys neturi pakankamos motyvacijos mokinius sudominti vokaline veikla. Apžvelgus duomenis pastebėta, jog muzikos mokytojai, turintys 26 ir daugiau metų darbo patirtį, priešingai nei jauni mokytojai, teigia, jog būrelių lankymas padeda greičiau vaikus sudominti ir įtraukti į vokalinio ugdymo veiklas.

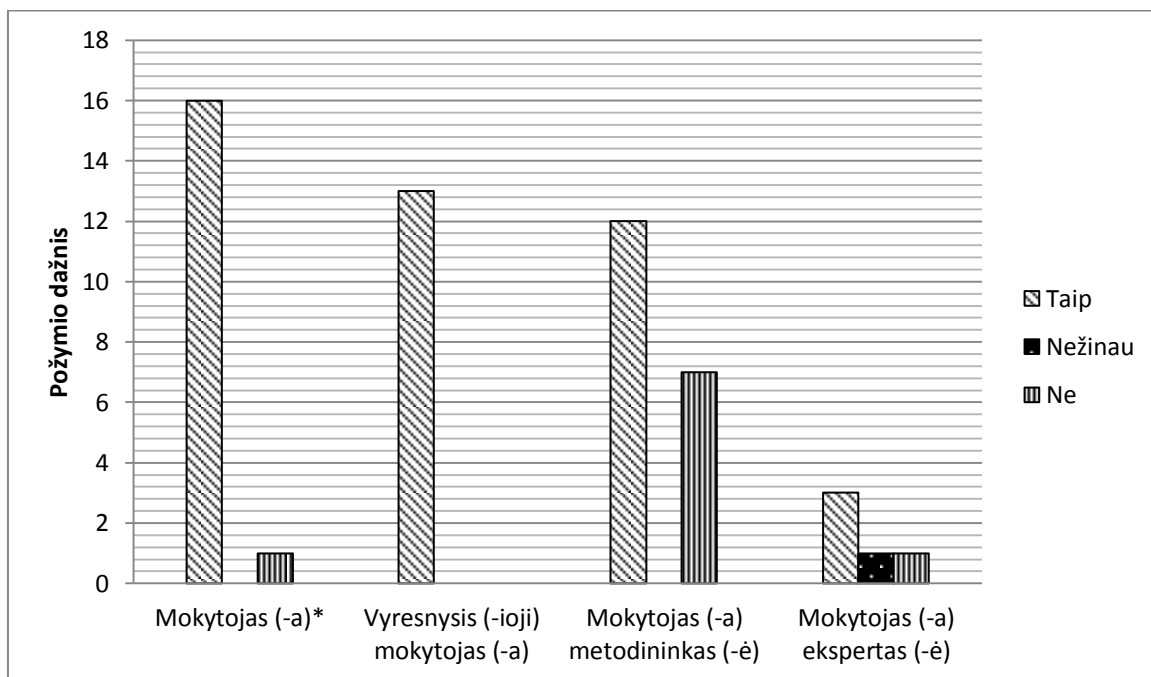
***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,011$**

3 pav. Gausus vokalo lavinimo užsiėmimų lankymas menkina norą dainuoti dainavimą muzikos pamokoje. Pedagogų atsakymai darbo stažo aspektu. (N=54)

81,4 proc. respondentų tvirtina, kad mokytojai atsižvelgia į moksleivių nuomonę ir pageidavimus pasirinkant dainas (žr. 4 lentelę). Norint, kad vokalinis ugdymas teiktų mokytojui ir mokiniui abipusį džiaugsmą, reikalingas tarpusavio supratimas ir bendradarbiavimas. Siekiant teigiamų, kokybiškų vokalinio ugdymo rezultatų muzikos pamokoje, mokytojai turėtų atsižvelgti

į mokinių norus ir gerbti jų nuomonę, eiti į kompromisą su paaugliais ir stengtis derinti dainuojamą repertuarą.

Analizuojant mokytojų atsakymus buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp kai kurių demografinių kintamųjų. Skirtumai buvo įvertinti statistinės paklaidos tikimybe ir traktuotini kaip statistiškai reikšmingi, kai $p \leq 0,05$. Tyrimas parodė, kad mokytojų nuomonei apie repertuaro derinimą įtakos turi respondentų kvalifikacinė kategorija (4 pav.). *Mokytojo kvalifikacinę kategoriją* turintys respondentai dažniau negu aukštesnių kvalifikacijų mokytojai susiduria su repertuaro derinimo ir noro įtikti paaugliams problema. Galima manyti, jog *mokytojo kvalifikacinės kategorijos* pedagogai turi nedidelę pedagoginio darbo patirtį, nėra įsigilinę į paauglių amžiaus tarpsnio psichologiją, nepaiso mokinių pasiūlymų ir pageidavimų. *Mokytojo kvalifikacinę kategoriją* turintys mokytojai turėtų daugiau dėmesio skirti tarpusavio bendravimui ir bendradarbiavimui su ugdytiniais. Taip pat svarbu skirti laiko vokalinio ugdymo saviruošai, naujų ugdymo metodų, patrauklaus ir šiuolaikiško repertuaro paieškai. Mokytojo meninė ir kūrybinė raiška muzikos pamokose, mokyklos renginių metu, gali turėti didelę reikšmę mokinių motyvacijai ir jų gabumų sklaidai vokalinio ugdymo metu.

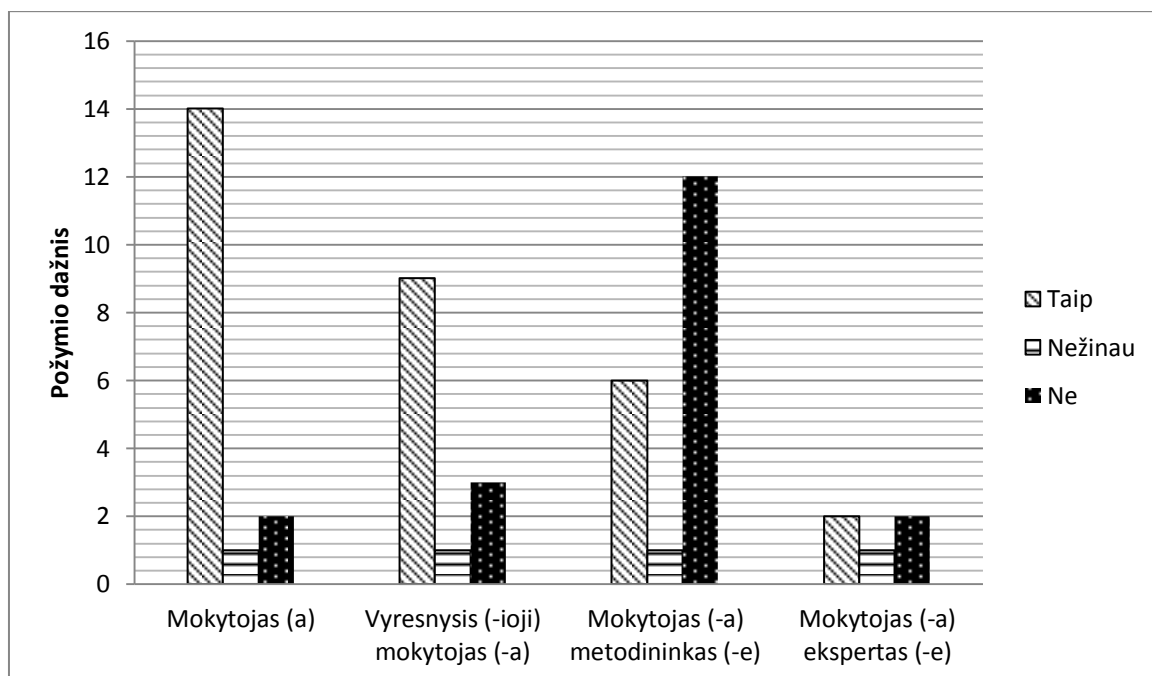
***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,003$**

4 pav. Pedagogų požiūris kvalifikacinės kategorijos aspektu. Repertuaro derinimas su ugdytiniais. (N=54).

Atliekant įsidainavimo pratimus, solfedžiuojant, mokantis dainuoti kūriniai pedagogai dažnai susiduria su neigiama mokinių nuomone, jog tai yra nereikalinga, neįdomu. Analizuojant atsakymus į pateiktą teiginį (žr. 4 lentelę) „*paaugliams dažnai sunku įrodyti vokalinio ugdymo*

privalumus“ pastebėta, jog su šia svarbia problema sutinka 57,4 proc. respondentų. Galima manyti, jog didžiąjai daliai mokinių stinga mokymosi motyvacijos, noro išmokti muzikuoti bei lavinti prigimtinius balso duomenis. Trečdalis, 35,2 proc., tyrime dalyvavusių mokytojų prieštarauja didesnei daliai atsakiusiųjų ir teigia, kad vokalinio ugdymo privalumus vaikai priima supratingai, lengvai ir problemų neturi. Ir tik 7,4 proc. dalyvavusiųjų apklausoje respondentų šiuo klausimu yra neapsisprendę.

Analizuojant statistiškai reikšmingus duomenis pastebėta, jog *mokytojo kvalifikacinę kategoriją* turintys mokytojai dažniau susiduria su problema, kai mokiniai neigiamai priima vokalinio ugdymo užduotis (5 pav.). Galima daryti prielaidą, kad šią kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai neturi pakankamai žinių apie inovatyvius vokalinio ugdymo metodus, jiems nepavyksta sudominti vaikų. *Mokytojo kvalifikacinę kategoriją* turintys pedagogai turėtų labiau domėtis vokalinio ugdymo naujovėmis, motyvuoti mokinius savo asmeniniu pavyzdžiu dainuojant. Norint, jog mokiniai išvelgtų vokalinio ugdymo privalumus, šią veikseną reikia paversti neatmestina užduotimi. *Mokytojo metodininko kvalifikacinę kategoriją* turintys respondentai teigia, kad vokalinio ugdymo privalumus pavyksta pateikti ir mokiniai juos priima. Galima manyti, jog šią kvalifikacinę kategoriją turintys pedagogai turi daugiau vokalinio ugdymo žinių, taiko inovatyvius vokalinio ugdymo metodus, kurie padeda sudominti ir ugdyti mokinius.

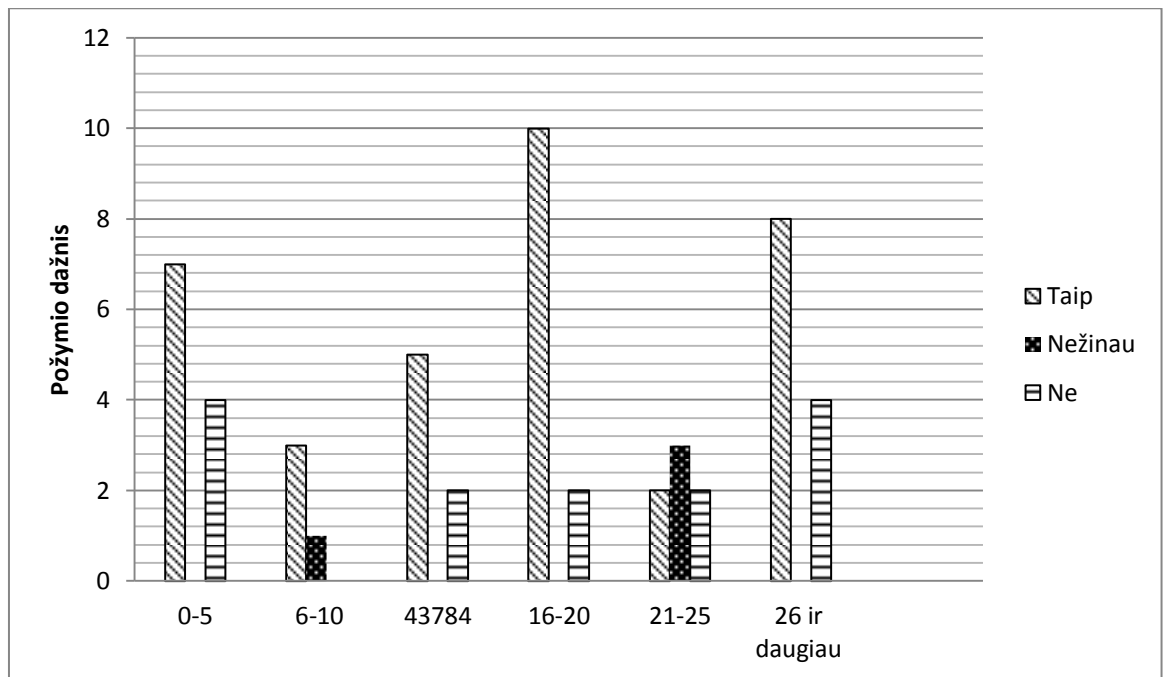
***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,046$**

5 pav. Pedagogų požiūris kvalifikacinės kategorijos aspektu. Vokalinio ugdymo privalumų įrodymas (N=54).

Analizuojant atsakymus į teiginį „*mokiniai dažnai replikuoja savo klasiokų dainavimą*“ pastebėta, jog didelė dalis (57,5 proc.) respondentų pastebi, jog pamokų metu mokiniai nereplikuoja ir nesityčioja iš bendraklasių dainavimo. Nors trečdalis, 33,3 proc., mokytojų teigia, jog jų pedagoginiame darbe pasitaiko atvejų, kai mokiniai šaiposi iš bendraklasių ir replikuoja. Mokyklos atmosferoje tarp mokinių pasitaikančios pašėpiančios replikos yra prilyginamos patyčioms. Galima manyti, jog tie mokytojai, kurių pedagoginiame darbe pasitaiko neigiamos replikos apie klasiokių dainavimą, susiduria su klasės valdymo problemomis. Turintys elgesio problemų mokiniai pamokose drąsūs, nebijo „reikštis“, nes žino, jog mokytojas nereaguos į jo netinkamą elgesį ir negebės suvaldyti esamos kritinės situacijos. Todėl mokytojai, susiduriantys su šia problema, turėtų būti tinkamai pasiruošę užtikrinti saugų ir nežalojantį mikroklimatą viso muzikinio ugdymo metu.

Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių mokytojų (51,9 proc.) sutinka, jog visada jaučia puikų nusiteikimą ir norą dainuoti (žr. 4 lentelę). Galima daryti prielaidą, jog didžioji dalis mokinių į muzikos pamokas ateina geros nuotaikos, nori susipažinti su muzikiniu pasauliu, gebėti dainuoti. Tačiau 35,1 proc. respondentų teigia, jog iš mokinių nejaučia puikaus nusiteikimo ir noro dainuoti. Galima manyti, kad tokių pedagogų darbuose vokalinis ugdymas yra nuvertinamas pačių jų. Jie nesistengia patys dainuoti ir uždegti ugdytinių. Todėl mokiniai, nematydami įkvepiančio pedagogo, pasyviai dalyvauja pamokose.

Paskutinysis pirmojo bloko teiginys buvo skirtas išsiaiškinti, ar mokiniai aktyviai dalyvauja dainavimo veiklose. Net 64,8 proc. respondentų teigia, jog paaugliai vengia demonstruoti savo vokalinių sugebėjimų. Paaiškėjo, kad tokius rezultatus sąlygoja respondentų pedagoginis darbo stažas (6 pav.). Mokytojai, turintys 16–20 metų darbo stažą, dažniau nei kiti pastebi paauglių vengimą dainuoti. Galima manyti, jog šie mokytojai yra įsigilinę į paauglių amžiaus charakteristiką, jie plačiau susipažinę su paauglystėje vyraujančiomis baimėmis ir geba jas atpažinti ugdymo procese. Mokinių vengimas dainuoti gali sudaryti prielaidą, jog jie nenori būti užgauliojami ar įžeidinėjami dėl netiksliai padainuotos melodijos ar paauglystės laikotarpyje pasireiškiančiais balso sutrikimais.

***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,049$**

6 pav. Pedagogų požiūris pedagoginio darbo stažo aspektu. Paaugliai vengia demonstruoti vokalius sugebėjimus.

Antrajame diagnostiniame bloke pateikti klausimai padėjo atskleisti, su kokiomis vokalinio ugdymo problemomis mokytojai susiduria paauglystės laikotarpyje, lavindami ugdytinių balsus (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Vokalinio ugdymo problemos, su kuriomis susiduria muzikos mokytojai (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Tarties sunkumai, dėl per greitai augančio liežuvio.	11/20,4%	18/33,3%	25/46,3%
Muzikinės klausos problemos, atsiradusios dėl pernelyg garsaus muzikos klausymosi, nuolatinio būvimo triukšme.	19/35,2%	13/24,1%	22/40,8%
Balso diapazono galimybių pasikeitimas.	53/98,1%	0/0%	1/1,9%
Dėl kardinalių kūno anatominėjų pokyčių atsiradę kvėpavimo sunkumai.	28/51,8%	10/18,5%	16/29,7%
Ritmo pajautos stygius.	21/38,9%	11/20,4%	22/40,7%
Pastebiu tikslaus intonavimo problemas.	48/88,9%	2/3,7%	4/7,4%

Didžiausia dalis respondentų mano, kad dažniausiai paauglystės laikotarpyje pasireiškiančios vokalinio ugdymo problemos, tai balso diapazono pasikeitimas ir tikslaus intonavimo problemos. Net 98,1 proc. mokytojų teigia, kad jie pastebi balso diapazono pasikeitimą paauglystės laikotarpiu. Besikeičiantis mokinių balso diapazonas kuriam laikui išbalansuoja vokalinį ugdymą ugdymo procese. Galima manyti, jog pedagogams sunku derinti

berniukų ir mergaičių balsus tarpusavyje, mokytojams reikia ieškoti specialių vokalių kūrinų, tinkančių mutuojančioms balsams. Paauglių vokaliniam ugdyme ankstyvuojamu mutaciniu laikotarpiu pastebima ir tikslaus intonavimo problema. Net 88,9 proc. respondentų teigia, jog savo pedagoginiuose darbuose pastebi mokinių netikslių intonavimą dainavimo veikloje. Galima daryti prielaidą, jog muzikiniai gabumai – intovimas, paaugliams bręstant gali pasikeisti ir susilpnėti dėl individualių fizinių ir psichinių veiksnių. Taip pat galima daryti prielaidą, jog intonavimo problemos atsiranda ir dėl netaisyklingo kvėpavimo ar prastos vokalinės pozicijos.

Maža dalis pedagogų, 20,4 proc., teigia, kad vokaliniam ugdyme pastebi atsiradusių tarties sunkumų, nors jiems prieštarauja 46,3 proc. respondentų. 33,3 proc. šiuo klausimu yra neapsisprendę. Aiškus žodžių tarimas ir dikcija yra vieni iš svarbiausių aspektų vokaliniam ugdyme. Dainuojant labai svarbu yra aiškiai perteikti kūrinio tekstą bei klausytojui leisti suprasti jo prasmę. Galima manyti, jog tarties sunkumai nėra juntami dėl kardinalių kūno pasikeitimų. Šio vokalinio ugdymo problema gali būti susijusi su psichologinėmis mokinių problemomis. Paauglystės laikotarpiu mokiniams pasidaro nedrašu reikšti ir demonstruoti savo muzikinius gabumus, todėl vokaliniam ugdyme jie dalyvauja pasyviai.

Analizuojant vokalinio ugdymo problemas pastebėta, jog anketinėje apklausoje dalyvavusių mokytojų atsakymai į teiginį „muzikinės klausos problemos, atsiradusios dėl pernelyg garsaus muzikos klausymosi, nuolatinio būvimo triukšme“ pasiskirstė nevienodai. 40,8 proc. respondentų teigia, kad garsus muzikos klausymasis ir buvimas triukšme nesusijęs su mokinių muzikinės klausos problemomis. Nors 35,2 proc. respondentų teigia, jog perdėtai garsus muzikos klausymas ir buvimas triukšme žaloja klausą. Galima manyti, jog tie mokytojai, kurie pastebi žalojančius veiksnius muzikinės klausos atžvilgiu, domisi vyraujančiais klausos sutrikimais, yra susipažinę su ausų ligomis bei klausos nervų pažeidimais.

Tyrimo metu buvo norima išsiaiškinti, ar mokytojai pastebi paauglių vokaliniam ugdyme vyraujančias kvėpavimo sunkumus. 51,8 proc. tyrime dalyvavusių respondentų pastebi atsirandančius kvėpavimo sunkumus ir teigia, kad tai atsitinka dėl kardinalių kūno anatominių pokyčių. Tačiau 29,7 proc. respondentų nesutinka su pateiktu teiginiu. Galima manyti, jog didžioji dalis mokytojų yra plačiau susipažinę su besikeičiančiu paauglio balso aparatu, todėl geba atpažinti ir išanalizuoti vyraujančias vokalinio ugdymo problemas.

Atliekant tyrimą taip pat buvo norima išsiaiškinti, ar yra jaučiamas ritmo pajautos stygius. 40,7 proc. respondentų teigia, kad jie šios problemos savo darbe nepastebi ir sunkumų vokaliniam ugdyme neturi. Nors 38,9 proc. mokytojų teigia, kad ugdyme jaučia ritmo pajautos stygių. Galima daryti prielaidą, jog mokinių gabumai yra labai individualūs ir skirtingi, todėl mokytojų atsakymai tokie skirtingi.

Tyrimo metu išsiaiškinta, kokius išryškėjusius emocinius bruožus mokytojai pastebi paauglystės laikotarpiu (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

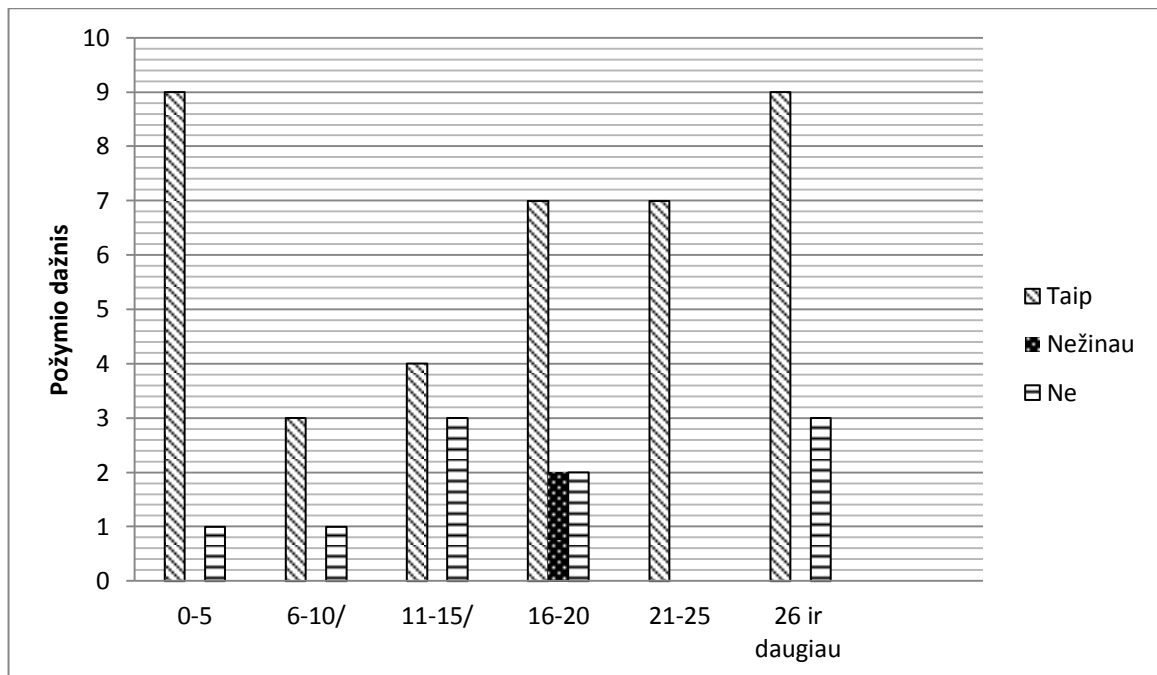
Mokytojų įvardinti mokinių emociniai bruožai, pastebimi paauglystės laikotarpiu (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Paaugliai būna pernelyg drąsūs.	29/52,8%	3/5,7%	22/41,5%
Nuolat pastebiu padidėjusį nervingumą.	37/67,9%	6/11,3%	11/20,8%
Susiduriu su atvejais, kai, be jokios priežasties, paauglius lydi kaltės jausmas.	15/28,3%	11/20,8%	28/51%
Pamokų metu mokiniai būna kantrūs.	12/22,7%	6/11,3%	36/66%
Jiems būdingas drovumas.	32/58,5%	5/9,4%	17/32%
Paaugliai kartais elgiasi piktybiškai.	38/71,2%	3/5,8%	12/23,1%
Būna visada geros nuotaikos.	7/13,2%	2/3,8%	45/83%
Paaugliai pasižymi tolerantiškumu.	12/22,7%	8/15,1%	34/62,3%
Paaugliai kartais būna be nuotaikos, liūdni.	47/86,3%	2/3,9%	5/9,8%
Paaugliai pasižymi kūrybiškumu.	41/75,5%	3/5,7%	10/18,9%
Paaugliai noriai padeda aplinkiniams, yra paslaugūs.	21/38,4%	12/23,1%	21/38,4%
Juos kankina nerimo jausmas.	26/49%	21/39,6%	6/11,3%

Didžioji dalis respondentų teigia, kad paaugliai būna drąsūs (52,8%), drovūs (58,5%), piktybiški (71,2%), be nuotaikos (86,3%), liūdni (86,3%), nerimastingi (49%) nervingi (67,9%). Gauti tyrimo rezultatai parodė, jog vokalinio ugdymo problemos yra labai glaudžiai susijusios su paauglių psichologiniais sutrikimais. Kokybiškas vokalinis ugdymas negali vykti, kai mokiniai elgiasi piktybiškai, būna netolerantiški. Galima manyti, jog nemaža dalis mokytojų, norėdami išvengti neigiamų emocijų, patyčių klasėje, vokalinio ugdymo paauglystės laikotarpiu stengiasi surasti bendrą kalbą bei kompromisus visose situacijose.

Mokinių emociniai sutrikimai tokie kaip piktybiškumas, nerimastingumas, nervingumas, liūdnumas, drovumas, lydintis kaltės jausmas trukdo asmenybės plėtotei bei saviraiškai.

Analizuojant gautus duomenis pastebėta, kad respondentų atsakymus sąlygoja jų darbo stažas (7pav.). Į teiginį, jog paaugliai būna kūrybiški, atsakė 75,5 proc. respondentų. Didžioji dalis atsakiusių teigiamai yra 0–5 ir 26 ir daugiau metų dirbantys pedagogai. Kūrybiškumas vokaliniam ugdyme, suteikia daugiau galimybių ugdant paauglių balsus. Kūrybiški mokiniai gali pasiūlyti jiems įdomesnių mokymosi metodų. Nors daugiau nei pusę tyrime dalyvavusių respondentų pritaria, jog paaugliai yra kūrybiški, tačiau išryškėjo, kad yra pedagogų, kurie mano, kad kūrybiškų paauglių nėra. Galima manyti, jog į šį teiginį buvo atsakoma pagal tai, kaip svarbu pačiam mokytojui muzikos pamokoje kūrybiškumas.

***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,49$**

7 pav. Respondentų atsakymai darbo stažo aspektu. Paauglių kūrybiškumas.

Tyrimo metu buvo įdomu sužinoti, kokius metodus muzikos mokytojai taiko norėdami pagerinti paauglių vokalinį ugdymą (žr. 7 lentelę).

7 lentelė

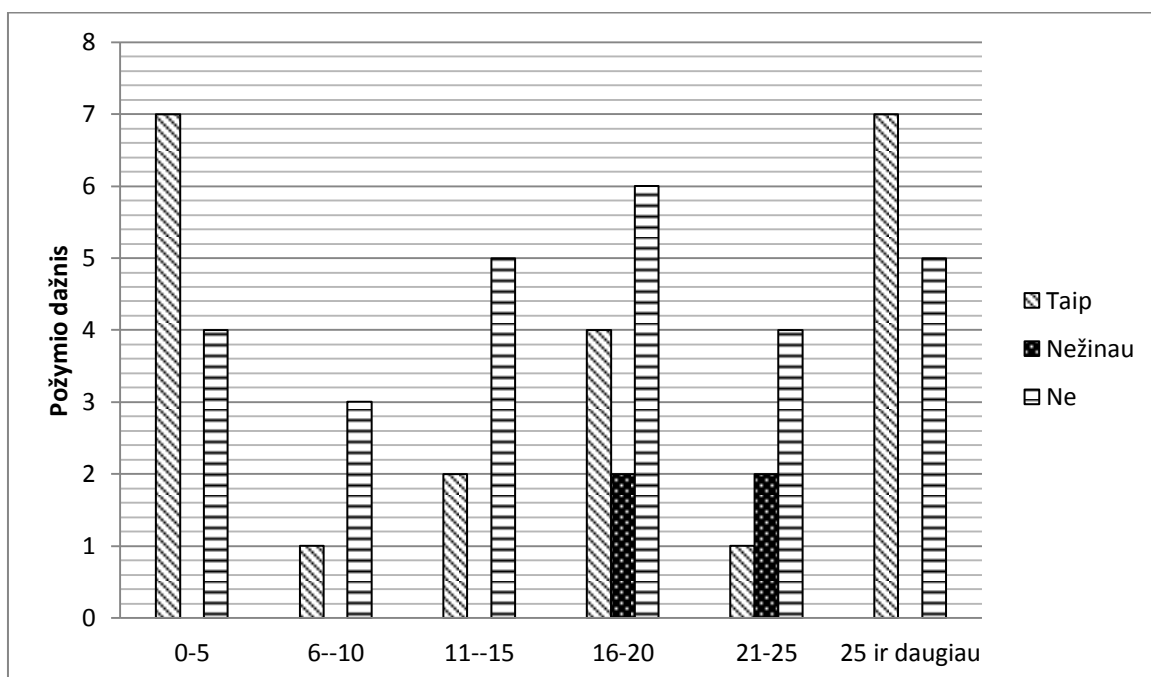
Mokytojų naudojami vokalinio ugdymo metodai (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Balso lavinimo pratimai apšildantys balso aparatą (įsidainavimas).	49/90,4%	0/0%	5/9,6%
Įsidainavimo metu atliekami kūno suaktyvinimo ir atpalaidavimo pratimai (pečių, nugaros, rankų, veido savimasažas ir pan.)	39/71,7%	3/5,7%	12/22,7%
Sceninio judesio, artistiško lavinimas.	41/75,4%	3/5,7%	10/18,9%
Solfedžiavimo veiksėnos taikymas.	35/65,3%	2/3,8%	17/30,8%
Dažniausiai pasitelkiu karaokė dainavimą.	21/39,6%	2/3,8%	31/56,6%
Su paaugliais dainuojame jiems žinomas dainas.	36/67,3%	6/11,5%	11/21,1%
Vokaličius kūrinius mokomės dainuoti iš natų.	22/40,4%	2/3,8%	30/55,8%
Mokinius mokau dainuoti iš klausos.	44/81,1%	0/0%	10/18,9%
Atliekame kūrinius, kurie yra rekomenduojami vadovėlių autorių.	17/32,1%	7/13,2%	30/54,7%

Analizuojant gautus duomenis buvo pastebėta, kad dažniausiai muzikos mokytojai taiko įsidainavimo pratimus (90,4 proc.), kūno suaktyvinimo ir atpalaidavimo pratimus (71,7 proc.), sceninio judesio ir artistiško lavinimą (75,4 proc.), solfedžiavimą (65,3 proc.) Taip pat

mokytojai su paaugliais dainuoja jiems žinomas dainas (67,3 proc.) bei mokinius moko dainuoti iš klausos (81,1 proc.). Daugiau nei pusę respondentų, 54,7 proc., teigia, kad nenaudoja ir neatlieka mokyklinių vadovėlių autorių rekomenduojamų kūrinų. Gali būti, jog muzikos vadovėliuose pateikti vokaliniai kūriniai mokiniams yra nepatrauklūs, neatitinka jų amžiaus tarpsnių bei interesų. Galima daryti prielaidą, jog mokytojai muzikos pamokų metu ugdytinius moko dainuoti žinomas, populiarias, įvairių stilių ir tematikos dainas.

Muzikinio rašto pažinimas atveria didesnes galimybes mokantis ir atliekant vokalius kūrinius. Paanalizavus teiginį „vokaliniai kūriniai mokomi dainuoti iš natų“ (8 pav.) buvo nustatyti statistiškai reikšmingi duomenys pedagoginio darbo stažo aspektu. Pastebėta, jog 0–5 metų bei 25 ir daugiau metų darbo stažą turintys pedagogai dažniau nei kiti vokalius kūrinius moko dainuoti iš natų. Galima daryti prielaidą, kad jauniems pedagogams ir nemažą darbo patirtį turintiems mokytojams yra svarbus kokybiškas vokalinis ugdymas. Jaunieji ir vyresnieji pedagogai supranta, jog muzikinio rašto pažinimas, dainavimas „iš natų“ padeda greičiau ir kokybiškiau pasiekti teigiamų vokalinio ugdymo rezultatų.

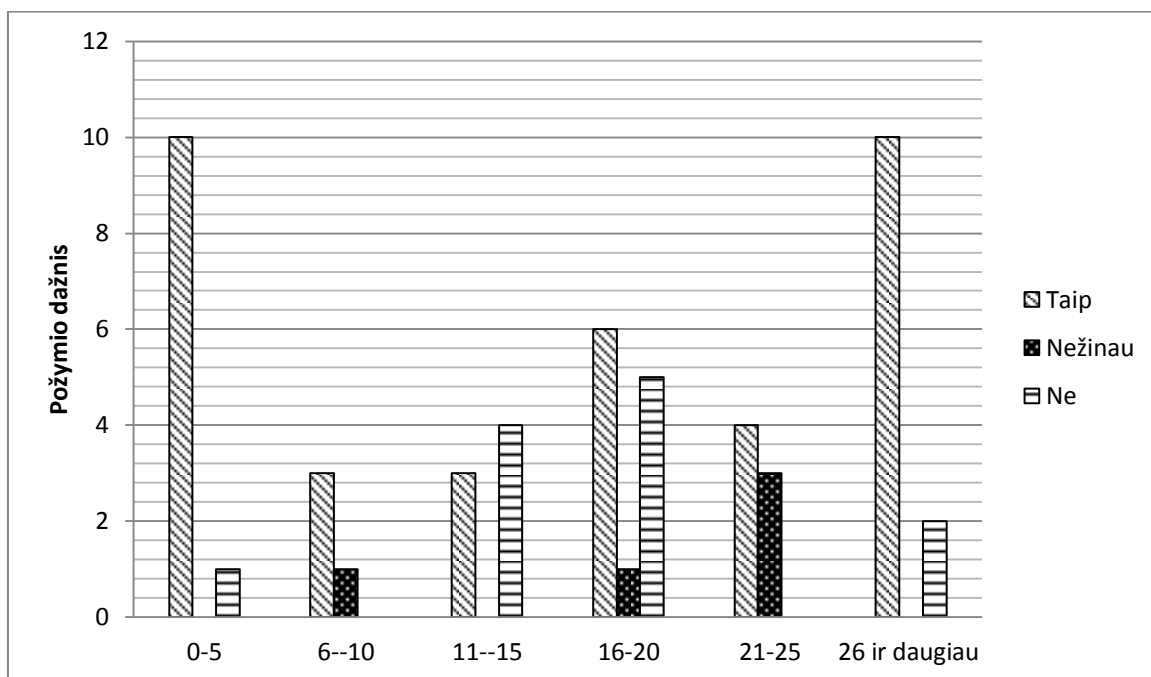

***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,36$**

8 pav. Respondentų darbo stažo aspektu. Vokaliniai kūriniai mokomi dainuoti iš natų.

Analizuojant statistiškai reikšmingus duomenis, pastebėta, kad 0–5 bei 26 ir daugiau metų darbo stažą turintys pedagogai, norėdami pagerinti vokalinį ugdymą, naudoja kūno suaktyvinimo ir atpalaidavimo pratimus (žr. 9 pav.). Jauniesiems mokytojams ir nemažą darbo stažą turintiems pedagogams rūpi mokinių savijauta ir atsipalaidavimas dainuojant. Galima

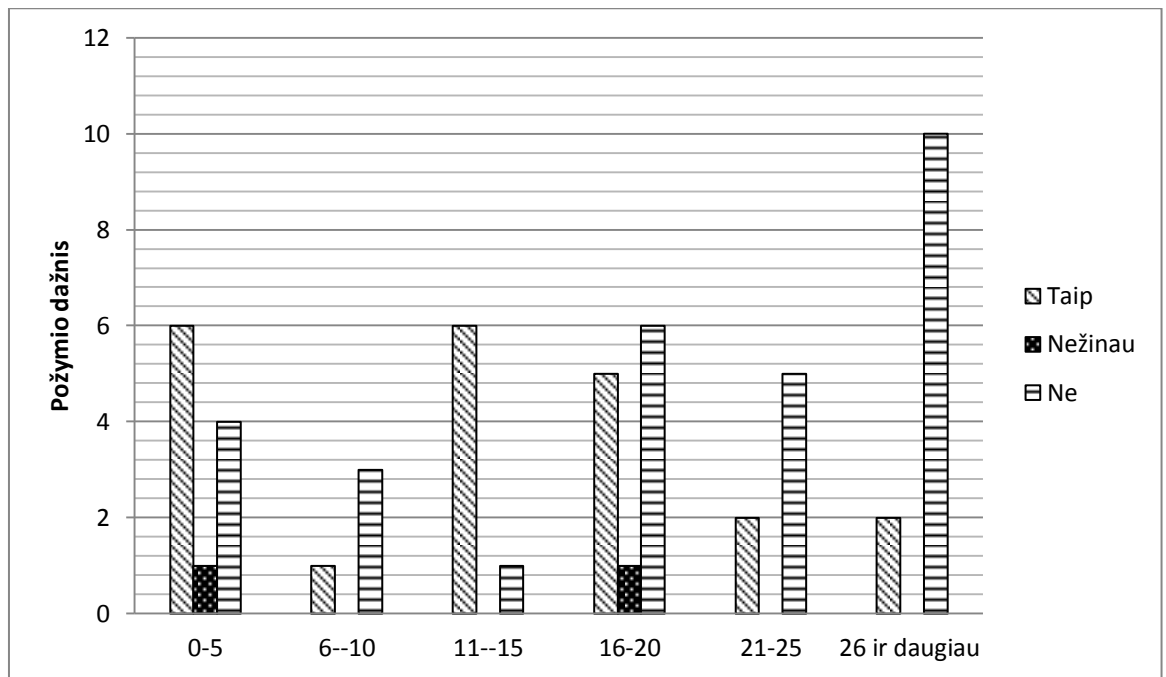
manyti, jog pedagogai, kurie taiko kūno suaktyvinimo ir atpalaidavimo pratimus, turi pakankamai žinių apie vokalinio ugdymo metodus ir jų teikiamą naudą dainavimui. Taip pat pastebėta, jog 22,7 proc. Pedagogų šių metodų netaiko. Galima manyti, kad tokie mokytojai yra nemotyvuoti, pasyvūs, nekūrybingi, todėl nesistengia naudoti naujų, inovatyvių metodų, kurie pagerintų mokinių vokalinį ugdymą.

***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,24$**

9 pav. Respondentų atsakymai darbo stažo aspektu. Atliekami kūno suaktyvinimo ir atsipalaidavimo pratimai.

Analizuojant gautus tyrimo duomenis pastebėti statistiškai reikšmingi duomenys. Požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,021$. Labiausiai savo atsakymais išsiskyrė 26 ir daugiau metų darbo stažą turintys pedagogai (žr. 10 pav.). Jie teigia, jog retai karaoke dainavimą pasitelkia kaip pagrindinę vokalinio ugdymo formą. Džiugu, kad vyresnio amžiaus pedagogams rūpi kokybiškas, neatmestinas vokalinis ugdymas. Karaoke dainavimas paaugliams yra patrauklus ir mėgstamas užsiėmimas, atitinkantis jų amžiaus tarpsnio muzikinius interesus, tačiau pasiekti kokybiškų vokalinių aukštumų taikant šį metodą, yra sudėtinga. Nerimą kelia pedagogai (39,6 proc.), kurie dažnai muzikos pamokose karaoke dainavimą pasitelkia kaip pagrindinę vokalinio ugdymo formą.

***Pastaba: požymio reikšmingumo lygmuo $p=0,021$**

10 pav. Respondentų atsakymai darbo stažo aspektu. Karaoke dainavimas.

Penktasis diagnostinis blokas atskleidė paauglių vokalinio ugdymo specifiškumą mutacijos laikotarpiu (žr. 8 lentelę).

8 lentelė

Paauglių vokalinio ugdymo specifiškumas balso mutacijos laikotarpiu (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Taikau individualią metodinę medžiagą mergaitėms.	22/41,5%	2/3,8%	30/54,7%
Ryškia mutacija pasižyminčius mokinius eliminuoju iš vokalinės veiksenos.	15/28,3%	3/5,7%	36/66%
Tarpusavyje derinu (lyginu) dainuojančių mergaičių ir berniukų balsų partijas.	41/75,5%	2/3,8%	11/20,8%
Muzikos pamokos metu dainavimo veikloje dainuoja tik mergaitės.	5/9,6%	0/0%	49/90,4%
Dainuojame unisonu (vienu balsu).	34/62,3%	1/1,9%	19/35,9%
Taikau individualią metodinę medžiagą berniukams.	20/37,8%	4/7,5%	30/54,7%
Balso lavinimo pratimus atliekame skirtingomis grupėmis (mergaitės, berniukai).	32/58,5%	2/3,8%	20/37,7%
Įsidainavimo pratimai ir kiti vokaliniai kūriniai atliekami viduriniajame registre.	40/73,6%	2/3,8%	12/22,7%
Taikau vienodą metodinę medžiagą ir berniukams ir mergaitėms.	27/49,1%	3/5,7%	24/45,3%
Muzikos pamokos metu dainavimo veikloje dainuoja tik berniukai.	1/1,9%	1/1,9%	52/96,3%
Atliekame sudėtingus kūrinius, kuriuose reikalingas platus balso diapazonas.	7/13,2%	2/3,8%	45/83,1%
Paauglius, kuriems stinga vokalinių gabumų, skatinu groti muzikos	43/79,2%	2/3,8%	9/17%

instrumentais.			
Vokalinius kūrinius, įsidainavimo pratimus atliekame aukštesniajame registre.	5/9,4%	0/0%	49/90,5%
Įsidainavimo pratimus, vokalinius kūrinius atliekame visada kartu (mergaitės, berniukai).	46/84,9%	2/3,8%	6/11,3%

90,4 proc. mokytojų teigia, jog vokaliniam ugdyme dalyvauja tiek berniukai, tiek mergaitės. Pedagogai stengiasi derinti (lyginti) mergaičių ir berniukų balsus (75,5 proc.). Organizuojant vokalinio ugdymo veiksmas mokytojai balso lavinimo pratimus atlieka skirtingomis grupėmis (58,5 proc.) ir stengiasi dainuoti patogiame viduriniajame registre (73,6 proc.).

Gauti tyrimo rezultatai ne tik leido džiaugtis profesionaliais muzikos mokytojų darbais, bet ir sukėlė daug abejonių ir nerimo. 28,3 proc. mokytojų teigia, kad mokiniai, pasižymintys ryškia mutacija, yra eliminuojami iš vokalinės veiksenos. Darbo autorės nuomone, toks mokytojų veiksmas gali turėti žalingos įtakos mokinių psichologijai bei suformuoti neigiamą mokinių požiūrį į vokalinį ugdymą. Mokytojai turėtų būti pasiruošę mokinius, turinčius balso sutrikimų mutacijos metu, nukreipti į kitas muzikavimo veiklas. Muzikos pamokų metu ryškia balso mutacija pasižymintys mokiniai vokalinės veiksenos metu galėtų pritarti įvairias instrumentais, taikyti kūno perkusiją ir pan.

Tyrimo metu muzikos mokytojų buvo teiraujamasi, ar jie pastebi mutacijos metu atsirandančius balso pasikeitimus (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Mutacijos metu atsirandantys balso pasikeitimai (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Mutacijos metu atsiranda balso kimimas.	52/96,1%	1/1,9%	1/1,9%
Dainavimo metu pastebimas balso „švokštimas“	50/92,3%	2/3,8%	2/3,8%
Besikeičiantis balso tembras.	53/98,1%	0/0%	1,9%
Tikslaus intonavimo trūkumas.	48/88,5%	3/5,8%	3/5,8%
Pasikartojantis balso „praradimas“.	48/88,2%	3/5,9%	3/5,9%
Pasireiškiantys kvėpavimo sunkumai	29/53,8%	5/9,6%	20/36,5%
Gražiai, skaidriai skambantis balsas.	7/13,4%	3/5,8%	44/80,8%
Balso nuovargio jautimas.	48/88,4%	3/5,8%	3/5,8%
„Lūžtantys“ balsas.	54/100%	0/0%	0/0%
Dainavimas plačiame diapazone.	8/15,4%	3/5,8%	43/78,9%
Sunkiau valdomas balsas.	52/96,1%	0/0%	2/3,8%

Analizuojant gautus tyrimo duomenis pastebėta, kad respondentų atsakymai į teiginį „Lūžtantis“ balsas“ buvo 100 proc. pasirinktas. Mutacijos metu šis paauglių balsuose atsirandantis pasikeitimas yra ryškiausiai pastebimas. Tai laikinas balso sutrikimas, kuris išnyksta tada, kada kūnas ir jame esantys organizmai subręsta. Beveik visi muzikos pedagogai (96,1 proc.) savo darbuose pastebi, jog vokalinio ugdymo metu išryškėja mokinių pakimę balsai. Taip pat labai didelė dalis mokytojų (92,3 proc.) dainavimo veikloje pastebi ir balso „švokštimą“. Vokaliniame ugdyme ankstyvuojų mutaciniu laikotarpiu taip pat yra jaučiamas tikslios intonacijos trūkumas. Galima manyti, jog 88,5 proc. respondentams sunku suderinti mokinių balsus tarpusavyje, dainos yra atliekamos su intonavimo spragomis. Tyrime dalyvavę pedagogai taip pat pastebi ir pasikartojančius balso praradimus (88,2 proc.). Analizuojant gautus mokytojų atsakymus pastebėta, jog mutacijos laikotarpiu paauglių balsai gražiai ir skaidriai neskamba. Taip atsakė net 80,8 proc. respondentų. Muzikos pedagogai taip pat mano, jog mutacijos metu mokiniai yra nepajėgūs dainuoti plačiu diapazonu (78,9 proc.). Džiugu, jog muzikos mokytojai yra susipažinę su paauglių fiziologija, todėl geba atpažinti išryškėjusius balso pasikeitimus ir, tausoiant jų balsą, tikslingai su jais dirbti.

Septintas diagnostinis blokas buvo skirtas išsiaiškinti, ar pedagogai turi pakankamai žinių apie balso aparato sandarą, balso higieną, vokalo lavinimą mutaciniu laikotarpiu (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Mokytojų žinios apie balso ugdymą mutaciniu laikotarpiu (N=54)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Pasakoju apie balso aparato sandarą.	46/84,3%	1/2,0%	7/13,7%
Pateikiu vaizdinės medžiagos kaip atrodo gerklos, balso stygos.	38/70,6%	2/3,9%	14/25,5%
Supažindinu mokinius su balso higiena.	43/78,9%	0/0%	11/21,2%
Kartu su mokiniais aptariame pagrindinius vokalo lavinimo sunkumus, kurie vyrauja mutacijos laikotarpyje.	47/86,5%	0/0%	7/13,4%
Stebime ir pasižymime užrašuose paauglių balso diapazonus ir jų kaitą.	15/26,9%	3/5,8%	36/67,3%

Analizuojant duomenis pastebėta, kad pedagogai geba mokiniams papasakoti, kas yra balso aparatas (84,3 proc.), pajavairinant muzikos pamokas pateikia ir panagrinėja vaizdinę medžiagą, kaip atrodo balso stygos bei gerklos (70,6 proc.), taip pat tyrimo duomenys rodo, jog mokytojai turi pakankamai žinių apie balso saugojimą ir higieną (78,9 proc.) Net 86,5 proc. respondentų teigia, kad kartu su mokiniais stengiasi aptarti pagrindinius vokalo lavinimo sunkumus, kurie vyrauja mutacijos laikotarpiu. Tačiau 67,3 proc. respondentų teigia, kad nestebi ir nesizymi užrašuose paauglių balsų diapazonų kaitos. Galima daryti prielaidą, kad mutacijos

metu mokytojai privalo atsižvelgti į pasikeitusius mokinių balsus, stengtis jų negadinti, o kaip tik tausoti.

3.3.2 Mokinių apklausos rezultatų analizė

Pirmame bloke pateikti diagnostiniai duomenys. Jame respondentai pateikė duomenis apie save: lytį, amžių, klasę. Anketinėje apklausoje dalyvavo 186 moksleiviai, 128 (68,8 proc.) mergaitės ir 58 (31,2 proc.) berniukai. Respondentų amžius 10–15 metų. Demografinis kintamasis – *lytis*, darbo autorės nuomone, nėra svarbus, todėl toliau nebus analizuojamas.

Siekiant objektyviau palyginti paauglių vokalinio ugdymo problemas balso mutacijos laikotarpiu, respondentai suskirstyti pagal amžių (žr. 11 lentelę) ir klasę (žr. 12 lentelę). Anketa buvo pateikta viešai, internetinėje erdvėje. Tyrime daugiausiai dalyvavo 7 bei 8 klasių mokiniai galima manyti, jog šiose klasėse besimokantiems mokiniams, yra įdomi balso mutacijos tema, todėl jie buvo aktyvesni nei kitų klasių mokiniai.

11 lentelė

Paauglių pasiskirstymas pagal amžių

(N=186)

Amžius	Respondentų skaičius	Procentai
10-11	10	5,4%
11-12	28	15.1%
12-13	36	19.4%
13-14	59	31.7%
14-15	53	28.5%

12 lentelė

Paauglių pasiskirstymas pagal klasę

(N=186)

Klasė	Respondentų skaičius	Procentai
5	37	19.9%
6	30	16.1%
7	69	37.1%
8	50	26.9%
Iš viso	186	100%

Antrajame bloke respondentų buvo teiraujamasi, ar jiems patinka dainavimo veikla ir kaip jie jaučiasi jos metu (žr. 13 lentelę).

13 lentelė

Respondentų požiūris į dainavimo veiklą (N=186)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Dainuodamas jaučiuosi laisvai.	123/66,2%	46/24,7%	17/9,1%
Viešai prieš klasę reiškiu savo gebėjimus (dainuoju).	44/23,7%	38/20,4%	104/55,9%
Gėdijuosi dainuoti vienas prieš klasę.	115/61,8%	40/21,5%	31/16,7%
Man patinka dainavimo veikla.	125/67,2%	37/19,9%	24/12,9%

Mėgstu dainuoti karaoke.	93/50%	50/26,9%	43/23,2%
Norėčiau pademonstruoti savo gebėjimus vienas, bet bijau, jog iš manęs juoksis klasės draugai.	67/36%	47/25,3%	72/38,7%
Dainuodamas jaučiu įtampą, kuri kelių man baimę.	49/26,3%	41/22%	96/51,6%
Muzikos pamokose dainuojame dainas, kurios man patinka.	67/36,1%	41/22%	78/42%
Man patinka dainuoti, bet bijau atskleisti savo gabumus.	59/31,7%	51/27,4%	76/40,8%
Mėgstu solfedžuoti.	34/18,3%	83/44,6%	69/37,1%
Norėčiau muzikos pamokoje daugiau dainavimo veiklos.	117/62,9%	40/21,5%	29/15,6%

Daugiau nei pusė (66,2 proc.) dalyvavusių anketinėje apklausoje respondentų teigia, kad dainuojant jaučiasi laisvai. 9,1 proc. mokinių teigia, kad jie nesijaučia laisvai dainuodami. O 24,7 proc. apklaustųjų į šį teiginį neatsakė. Galima manyti, kad dainavimo veikla mokiniams patinka, todėl jų metu gali jaustis laisvai.

Nagrinėjant gautus tyrimo duomenis pastebėta, kad daugiau nei pusė (55,9 proc.) mokinių muzikos pamokų metu viešai prieš klasę nereiškia savo gebėjimų dainuoti. Analizuojant gautus tyrimo rezultatus gautas atsakymas, kad mokiniai vengia demonstruoti vokalius gabumus. Net 61,8 proc. mokinių atsakė, jog jie gėdijasi dainuoti prieš klasę. Ir vos 16,7 proc. respondentų sako, jog jie jaučiasi laisvai ir nesigėdija. Galima manyti, jog tie mokiniai, kurie nesigėdija prieš klasę dainuoti, yra drąsesni, turi stiprią motyvaciją, yra įgiję daugiau koncertinės patirties, kuri leidžia jaustis laisviau viešojoje erdvėje. Pamokos metu jie geba demonstruoti savo įgimus ir įgytus vokalius duomenis, yra psichologiškai stabilesni, todėl nekreipia dėmesio į aplinkoje pasitaikančius trukdžius. Džiugu, kad 67,2 proc. mokinių teigia, kad jiems dainavimo veiklos patinka. Ir vos 12,9 proc. mokinių liko nepatenkinti muzikos pamokose vykstančia dainavimo dalimi. Galima manyti, jog mokiniams dainavimo veikla pamokos metu nepatinka todėl, kad dainuojamas jiems nepriimtinas repertuaras, parenkamos nepopuliarios televizijoje, radijuje, internetinėje erdvėje neskambančios dainos, galbūt yra permažai laiko skiriama vokaliniam ugdymui.

Trečiasis blokas buvo sudarytas norint išsiaiškinti, ar mokiniai lanko kokį nors užsiėmimą, susijusį su dainavimu (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Mokinių lankomi užsiėmimai (N=186)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Dainuoju vokalinėje - instrumentinėje jaunimo grupėje.	13/7%	5/2,7%	168/90,3%
Dainuoju folkloriniame ansamblyje.	2/1%	4/2,2%	180/96,8%
Dainuoti mokausi privačiai.	14/7,5%	6/3,2%	166/89,3%
Lankau chorinį dainavimą.	18/9,7%	2/1,1%	166/89,3%

Dainuoja Pop studijoje.	2/1,1%	6/3,2%	178/95,7%
Mokausi solinio dainavimo.	9/4,8%	9/4,8%	168/90,3%
Lankau muzikos mokyklą.	33/17,8%	1/0,5%	152/81,7%
Dainuoja vokaliniame ansamblyje.	6/3,2%	4/2,2%	176/94,6%

Analizuojant duomenis pastebėta, kad labai nedidelė dalis respondentų popamokinėje veikloje lanko muzikinius užsiėmimus. Vos 17,8 proc. mokinių lanko muzikos mokyklą. Ten mokiniai savo vokalinius gebėjimus ugdo solfedžio, dainavimo, choro ir ansamblinio dainavimo pamokose. Galima manyti, jog mokiniai dėl patiriamos didesnės balso apkrovos būna nuvarginę savo balsus.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad nedidelė dalis visų apklaustųjų dalyvauja popamokinėje muzikinėje veikloje. Iš 186 respondentų 13 mokinių (7 proc.) dainuoja vokaliniame-instrumentiniame jaunimo grupėje, 2 mokiniai lanko folkloro ansamblių, 14 mokinių (7,5 proc.) dainuoti mokosi privačiai, vos 1,1 proc. dainuoja pop studijoje, 4,8 proc. mokosi solinio dainavimo. Apžvelgus šio diagnostinio bloko rezultatus pastebėta, kad ankstyvojoje paauglystėje vokalinis ugdymas nėra labai populiarus užklausinėje veikloje, todėl galima daryti prielaidą, jog mokiniai į muzikos pamokas ateina nenuvarginę savo balsų.

Tyrimo metu mokinių buvo teiraujama, ar patys pastebi savo balse pasikeitimų ar sutrikimų (žr. 15 lentelę).

15 lentelė

Respondentų pastebimi balso pokyčiai ir sutrikimai (N=186)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Po muzikos pamokos jaučiu balso nuovargį.	20/10,8%	19/10,2%	147/79,1%
Po dainavimo veiklos jaučiu skausmą gerklėje.	22/11,9%	18/9,7%	146/78,5%
Dainuojant jaučiu kirbėjimą gerklėje.	21/11,3%	36/19,4%	129/69,3%
Atliekant balso lavinimo pratimus, vokalinius kūrinius jaučiu kvėpavimo sunkumą.	30/16,1%	32/17,2%	124/66,6%
Dainuojant mano skamba puikiai, be jokių sutrikimų.	69/37,1%	74/39,8%	43/23,1%
Mano dainavimą lydi besikartojantis balso praradimas.	15/8,1%	38/20,4%	133/71,5%
Pastebiu balso diapazono sumažėjimą.	23/12,4%	79/42,5%	84/45,2%
Balsas dažnai „lūžta“, „dingsta“.	32/17,2%	34/18,3%	120/64,6%
Mano balsas skamba kitaip nei anksčiau.	57/30,6%	54/29%	75/40,4%
Dažnai būnu prikimusių balsu.	40/21,5%	28/15,1%	118/63,4%
Dainuojant jaučiu, kad mano balsas švokščia.	17/9,1%	60/32,3%	109/58,6%

79,1 proc. mokinių teigia, kad po muzikos pamokų jie nejaučia balso nuovargio. 10,8 proc. teigia, kad balso diskomfortas yra jaučiamas. Galima manyti, jog tie mokiniai, kurie nejaučia balso nuovargio, mažai dalyvauja vokalinio ugdymo veiksenoje muzikos pamokų metu. Jie yra aktyvūs ir sąmoningi muzikinio ugdymo procese, žino pagrindinius balso tausojimo principus, todėl geba dainuoti nespaudžiant, neįveržiant balso stygų. 78,5 proc. mokinių teigia, jog nejaučia skausmo gerklėje, tačiau 11,9 proc. teigia, jog su šiuo sutrikimu jie susiduria. Maža dalis 11,3 proc. respondentų teigia, jog dainuojant jaučia kirbėjimą gerklėje. Kvėpavimo sunkumus jaučia tik 16,1 proc. mokinių. 69 mokiniai (37,1 proc.) mokinių teigia, jog jų balsai dainavimo metu skamba puikiai ir jie nejaučia jokių balso sutrikimų. Ankstyvajame balso mutacijos laikotarpyje diapazono sumažėjimas yra vienas aiškiausiai pedagogų pastebimų aspektų, bet mokiniai teigia, kad jie diapazono sumažėjimo nepastebi. Galima daryti prielaidą, jog pedagogai su mokiniais nekalba apie balso sutrikimus, diapazonus ir jų kaitą. Apibendrinant ketvirtojo bloko gautus tyrimo rezultatus galima teigti, jog, norint išvengti pasitaikančių balso sutrikimų mutacijos laikotarpiu, yra labai svarbu nepervarginti paauglių balsų.

Tyrimo metu taip pat buvo respondentų teiraujama, kokias vokalinio ugdymo formas mokytojai taiko muzikos pamokose (žr. 16 lentelę).

16 lentelė

Vokalinio ugdymo formos, vykstančios muzikos pamokose (N=186)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Įsidainavimo pratimai.	87/46,8%	32/17,2%	67/36,1%
Solfedžiavimas.	47/25,2%	63/33,9%	76/40,9%
Dainų mokymasis iš natų.	47/25,3%	34/18,3%	105/56,5%
Dainų mokymasis iš klausos.	98/52,7%	41/22%	47/25,3%
Karaoke dainavimas.	91/48,9%	32/17,2%	63/33,9%
Dainavimas muzikos klausymo metu. (Kūrinio pagrindinės temos dainavimas).	100/53,7%	50/26,9%	36/19,4%

Analizuojant duomenis pastebėta, jog muzikos pamokose yra taikomos įvairios vokalinio ugdymo formos. Mokiniai teigia, kad jų muzikos pamokose yra atliekami įsidainavimo pratimai (46,8 proc.), jie solfedžiuoja (25,2 proc.), dainas mokosi iš natų (25,3proc.), iš klausos (52,7 proc.). Taip pat mokiniai teigia, kad mokytojai vokaliniam ugdymui naudoja ir karaoke dainavimą (48,9 proc.). Apžvelgus tyrimo duomenis galima daryti išvadą, kad mokiniai muzikos pamokose mažiausiai solfedžiuoja. Galima manyti, jog solfedžiavimo užduotys jiems pateikiamos nepatraukliai, todėl paauglių tarpe yra nepopuliarios ir nemėgstamos. Pastebėta, jog daugiausiai teigiamų rezultatų surinko teiginys „dainavimas muzikos klausymo metu“. Daugiau

nei pusė mokinių (53,7 proc.) sako, kad jie muzikos klausymo metu niūniuoja pagrindinę melodiją. Toks muzikavimo būdas leidžia lavintis ne tik balsui, bet ir geresnei muzikinei klausai. Mokiniam šis metodas patinka, nes dainavimas klausantis kūrinio, kai yra girdima aiškiai skambanti melodija, yra patrauklus ir leidžia jiems jaustis patogiai.

Paskutinis diagnostinis blokas buvo sudarytas norint išsiaiškinti, ar mokytojai mokinius supažindina su pagrindiniais vokalinio ugdymo sunkumais paauglystės laikotarpiu (žr.17 lentelę).

17 lentelė

Mokinių turimos vokalinio ugdymo žinios (N=186)

Teiginys	Taip sk./proc.	Nežinau sk./proc.	Ne sk./proc.
Balso aparato sandara (gerklos, balso stygos, kvėpavimo aparatas, artikuliacinis aparatas, rezonatoriai).	52/27,9%	40/21,5%	94/50,6%
Balso tausojimas ir saugojimas	71/38,1%	43/23,1%	72/38,7%
Pagrindiniai vokalo lavinimo sunkumai, kurie vyrauja balso mutacijos laikotarpyje.	59/31,8%	62/33,3%	65/34,9%
Kaip, pasireiškus balso sutrikimams, reikia gydytis.	43/23,2%	51/27,4%	92/49,5%
Taisyklingas balso taikymas vokaliniam ugdyme.	67/36%	59/31,7%	60/32,3%

Nors mokytojų anketinėje apklausoje paaiškėjo, jog jie mokiniams paaiškina, kas yra terminai: balso aparatas, gerklos, kvėpavimas, tačiau daugiau nei pusę tyrime dalyvavusių mokinių (50,6 proc.) teigia, jog jie nėra susipažinę su rezonatoriais, artikuliaciniu aparatu, balso stygomis, gerklomis, kvėpavimo funkcionavimu ir kitais terminais. Galima manyti, jog perteikta informacija mokiniams yra nesuprantama arba neaiškiai išdėstoma.

Apibendrinant atlikto empirinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad vokalinį ugdymą mokytojams sunku organizuoti, dėl paauglių išsiblaškymo, dažno replikavimo, nesusikaupimo, dėmesio nekoncentravimo. Paauglystės laikotarpyje vokaliniam ugdyme pasitaiko tarties, kvėpavimo, muzikinės klausos, balso diapazono pasikeitimo, ritmo pajautos bei intonavimo sunkumų. Norint sudominti ugdytinius, pedagogai turi derinti mokiniams dainuojamąjį repertuarą, ieškoti įvairių, inovatyvių mokymo metodų. Tyrimo metu paaiškėjo, jog pedagogai pastebi mutacijos metu atsiradusius ugdytinių pasikeitimus bei turi pakankamai žinių apie paauglių balso ugdymą. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog daugumai mokinių, patinka vokalinis ugdymas, jo metu paaugliai gali jaustis laisvai. Ryškius balso pokyčius ir sutrikimus pastebi vos keletas mokinių.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros bei švietimo dokumentų analizė atskleidė, kad muzikinis ugdymas yra kompleksiškas junginys, apimantis ir muzikinę raišką ir jos pažinimą. Jo tikslas - ugdyti pagarbą muzikai, plėtoti muzikinę estetinę patirtį muzikuojant. Muzikinis ugdymas susideda iš muzikinės raiškos, muzikos klausymo, jos apibūdinimo ir vertinimo bei muzikos pažinimo kultūrinėje aplinkoje. Muzikinio ugdymo metu kiekvienam mokiniui suteikiami kultūrinio sąmoningumo bei muzikinės kompetencijos pagrindai, leidžiantys ugdyti emocingą ir kūrybingą asmenybę.

2. Vokalinis ugdymas yra viena muzikinio ugdymo dalių, leidžianti atsiskleisti žmogaus asmenybei. Vokalinio ugdymo metu yra lavinami mokinių balsai. Įvairių dainavimo metodų pagalba, ugdytiniai gali sklandžiai įveikti konkrečius dainavimo techninius ir meninius sunkumus. Vokalinio ugdymo metu atsiranda dainavimo kultūra, įgyjamas didesnis muzikinis išprusimas, greičiau ir aktyviau integruojamasi į sociokultūrinį gyvenimą.

3. Paauglystė - gyvenimo tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusiųjų amžiaus, tai labai individualus ir sudėtingas procesas. Šis laikotarpis apima fiziologinį vystymąsi, psichologinius bei socialinius pokyčius. Išskiriami trys paauglystės etapai: ankstyvoji (nuo 12 - 14 metų, spartus fizinis brendimas), vidurinioji (nuo 15 – 18 metų, nauji mąstymo įgūdžiai, draugų įtaka) ir vėlyvoji (nuo 19 – 21 metų, didelė nepriklausomybė nuo tėvų, sumažėjusi bendraamžių įtaka).

4. Vokalinis ugdymas balso mutacijos laikotarpiu yra ypatingas, nes dainavimas tampa sudėtingu psichofiziniu procesu. Yra išskiriamos trys balso vystymosi stadijos: priešmutacinė, aštrioji ir pomutacinė. Balso mutacijos metu pasirodantys sutrikimai gali nulemti dainavimą ateityje. Mutacijos metu ypatingai keičiasi berniukų balsai, prarandamas falcetinis dainavimas, nebedainuojama viršutiniu registru. Mergaičių balso mutacijos požymiai pasireiškia žymiai silpniau, tačiau ji trumpam laikotarpiui pakeičia balsą.

5. Balso aparatą sudaro balso stygos, gerklos, kvėpavimo aparatas bei rezonatoriai. Visi šie organai dainavimo metu tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Balso stygos paauglystės laikotarpyje ne tik pailgėja, bet ir pastorėja. Berniukams priekinėje kaklo dalyje išryškėja Adomo obuolys. Ryškiausiai pastebimas mutacijos laikotarpio reiškinys, staigus gerklų augimas. Sparčiai augant gerkloms kinta balsas, kuris pasireiškia „kitokiu“ skambėjimu.

6. Vokalinis ugdymas mutaciniu laikotarpiu turi savo specifiškumą, todėl šiuo laikotarpiu jam vadovauti turi kompetentingas pedagogas, kuris privalo stebėti paauglių balsus ir tikslingai juos lavinti. Mutaciniu laikotarpiu yra svarbu saugoti ir neperspausti paauglių balsus. Dainavimas turi būti individualiai pritaikomas ugdytinio balso diapazonui, vokalo lavinimo pratybos atliekamos atskiromis mergaičių ir berniukų grupėmis. Nenustačius tikslaus balso diapazono, neigiamai veikiama pagrindinė akustinė balso savybė – tembras.

7. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad vokalinį ugdymą mokytojams sunku organizuoti dėl paauglių išsiblaškymo, dažno replikavimo, nesusikaupimo, dėmesio nekoncentravimo. Paauglystės laikotarpyje vokaliniam ugdyme pasitaiko tarties, kvėpavimo, muzikinės klausos, balso diapazono pasikeitimo, ritmo pajautos bei intonavimo sunkumų. Norint sudominti ugdytinius, pedagogai turi derinti mokiniais dainuojamąjį repertuarą, ieškoti įvairių, inovatyvių mokymo metodų. Pedagogai pastebi mutacijos metu atsiradusius ugdytinių balsų pasikeitimus bei turi pakankamai žinių apie paauglių balso ugdymą. Atlikus mokinių apklausą paaiškėjo, jog daugumai jų, patinka vokalinis ugdymas, jo metu paaugliai gali jaustis laisvai. Deja vos keletas mokinių sugeba pastebėti ir atpažinti ryškius savo balso pokyčius ir sutrikimus.

Tyrimo metu buvo siekta surasti ir išryškinti socialinius-demografinius veiksnius, atspindinčius mokytojų požiūrį į vokalinį ugdymą ankstyvuoju mutaciniu laikotarpiu. Nustatyti statistiškai reikšmingi požymiai parodė iš esmės skirtingą jauno ir vyresnio pedagogo požiūrį į paauglių vokalinį ugdymą.

LITERATŪRA

1. Aidukas, R. (2017). „*Mokinio balsą tausojančio dainavimo mokymo ypatumai*“. Iš: *Dainavimas be sienų. Vokalinio ugdymo tradicijos ir inovacijos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
2. Alexander A. Looney (2015). *A Comprehensive Study of the Male Voice Mutation*.
3. Ališauskas A. (2014). <http://azuoliukomuzikosmokykla.lt/wp-content/uploads/2015/11/drauge-aptartos-bern-chor-dain-problemos.pdf>
4. Ališauskienė R. (2005). *Mokinių jautraus elgesio mokykloje raida nuo pradinio mokyklinio amžiaus iki paauglystės*. <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2005/80/alisauskiene.pdf>
5. Argustienė I. (2004). *Dainavimo muzikos mokykloje problemos ir perspektyva. Pagrindiniai balso formavimo bruožai: konferencijų medžiaga*. Kaunas.
6. Argustienė, I. (1998). „Šiuolaikiniai dainavimo mokymo metodikos principai“. *Dainavimo muzikos mokykloje problemos ir perspektyva XX ir XXI amžių sandūroje: II-osios tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos, skirtos Lietuvos valstybės atkūrimo 80-mečiui, medžiaga*. Vilnius: Vilniaus muzikos mokykla „Lyra“.
7. Collins, D. (1999). *Teaching choral music* (2nd ed.). Pearson. New York.
8. Danilavičius J. (1982). *Atsargiai, paauglystė*. Vilnius: Mintis.
9. Duncan McKenzie (1956). *Training the Boy's Changing Voice*.
10. Gelgotienė R. (2011). *Choro dirigento užrašai*. Vilnius: Baltos lankos.
11. Hook S. (2005). *Vocal agility in the male adolescent changing voice*.
12. http://jeffreynet.com/Arnett%20new%20website/Articles/Arnett_2006_HP2.pdf
13. https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/7_Meninis_ugdymas.pdf
14. Jucevičiūtė – Bartkevičienė V. (2010). *Vokalinio ugdymo ypatumai*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
15. Kačinskienė S. Karinauskienė Z. (2003). *Balso mutacijos ypatumai*.
16. Kalasauskas L. (1992). *Gerklų vaidmuo dainavime*. Vilnius: Lietuvos konservatorija.
17. Lavarienė L. *Dainavimas ir paauglystė*. <http://www.lmma.eu/wp-content/uploads/2018/11/34.pdf>
18. Lietuvos respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas *Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo* 2008 m. rugpjūčio 26 d. Nr. ISAK-2433
Vilnius

19. Luotė K. (2003). *Dainavimas. Technika. Intonavimo problemos*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
20. Mačikėnas B. (1981). *Vadovavimo chorui metodika*. Kaunas: Šviesa
21. Myers D. G. (2008) *Psichologija*.
22. Miškinis, V. (1998). Mutacija – sudėtingas psichofiziologinis procesas (tezės). *Dainavimo muzikos mokykloje problemos ir perspektyva XX ir XXI amžių sandūroje: II tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos, skirtos Lietuvos valstybės atkūrimo 80-mečiui, medžiaga*. Vilnius: Vilniaus muzikos mokykla „Lyra“.
23. Navickas V. Vaičiulienė A. (2010) *Žmogaus raidos psichologija*. Vilnius: Versus aureus.
24. Oakes, V. (2008). The developing male voice: instilling confidence in the young male singer. *Choral Journal*, 48(11), 115-122.
25. Pečeliūnas R. (2011). *Taisyklingo kvėpavimo elementorius*.
26. Phillips, K. (1992). *Teaching kids to sing*. New York, New York: SchirmerBooks.
27. Piragyte A. (1998). *Mokome vaikus dainuoti*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Povilaitienė J. (2017). *Diagnozė – PAAUGLYSTĖ*.
29. Povilaitienė J. (2017) http://www.su.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=20069:diagnoze-paauglyste&catid=672&Itemid=17701&lang=lt
30. Sereika F., Šumskis A. (1999). *Chorvedybos praktika mokykloje*. Klaipėda
31. Shipp J. (2018) *Suaugusiųjų gidas po paauglių pasaulį*. Vilnius: Vaga.
32. Slušnys L., Šukytė D. (2014) *Dėmesio: paauglystė :tėvų knyga*. Vilnius: Tytoalba.
33. Sodeika A. K. (1968). *Sveikas ir gražus balsas*. Vilnius: Mintis.
34. Steinberg L. (1991) *Infancy, Childhood, and Adolescence: Development in Context*. New York: McGraw – Hill
35. Šečkuvienė H. (2004) *Vaiko muzikinių gebėjimų ugdymas*. Vilnius.
36. Vaičiulienė A. (2004) *Paauglio psichologija*. Vilnius: Presvika.
37. Welch, G. F. (2006). *Singing and Vocal Development. The Child as Musician: A Handbook of Musical Development*, New York: Oxford University Press.

PRIEDAI

Gerb. Pedagoge

Esu Šiaulių universiteto magistrantė Sigutė Vaičiulytė, atlieku tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti paauglių vokalinio ugdymo galimybes ankstyvuojų balso mutacijos laikotarpiu. Paauglių vokalinis ugdymas tai patrauklus ir daug pastangų reikalaujantis procesas. **JŪSŲ NUOMONĖ** yra labai svarbi ir reikalinga. Geranoriški Jūsų atsakymai leis išanalizuoti tiriamą problemą ir padės darbo autorei įvardinti paauglių vokalinio ugdymo iššūkius bei jų sprendimo būdus balso mutacijos laikotarpiu.

ANKETA YRA ANONIMINĖ, todėl nei savo **vardo**, nei **pavardės** nurodyti **neriekia**. Jūsų nuomonę geriausiai atitinkantį atsakymo variantą pažymėkite kryželiu (**X**).

Keletas bendrojo pobūdžio klausimų	
Jūsų lytis: ☐ Moteris ☐ Vyras	
Jūsų amžius: ☐ 20-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51 ir daugiau	Jūsų kvalifikacinė kategorija: ☐ Mokytojas (a) ☐ Vyresnysis (-ioji) mokytojas (-a) ☐ Mokytojas (-a) metodininkas (-ė) ☐ Mokytojas (-a) ekspertas (-ė)
Jūsų išsilavinimas: ☐ Vidurinis ☐ Aukštasis neuniversitetinis ☐ Aukštasis universitetinis ☐ Kita	Pedagoginio darbo stažas: ☐ 0-5 ☐ 6-10 ☐ 11-15 ☐ 16-20 ☐ 21-25 ☐ 26 ir daugiau metų

1. Ar pasitaiko šios problemos muzikos pamokoje vokalinio ugdymo metu. Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Paaugliai dažnai būna išsiblaškę, trūksta susikaupimo,					

sunkiai koncentruoja dėmesį.					
Gausus vokalo lavinimo užsiėmimų (būreliai, studijos) pasirinkimas menkina norą dainuoti muzikos pamokose.					
Dažnai turi derinti repertuarą, kad įtikčiau paaugliams.					
Paaugliams dažnai sunku įrodyti vokalinio ugdymo privalumus.					
Mokiniai dažnai replikuoja savo klasiškų dainavimą.					
Visada jaučiu puikų nusiteikimą ir norą dainuoti.					
Paaugliai vengia demonstruoti savo vokaličius sugebėjimus.					
Kita...					

2. Vokalinio ugdymo problemos dažniausiai pasireiškiančios paauglystės laikotarpyje.

Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Tarties sunkumai, dėl per greitai augančio liežuvio.					
Muzikinės klausos problemos, atsiradusios dėl pernelyg garsaus muzikos klausymosi, nuolatinio būvimo triukšme.					
Balso diapazono galimybių pasikeitimas.					
Dėl kardinalių kūno anatominių pokyčių atsiradę kvėpavimo sunkumai.					
Ritmo pajautos stygius.					
Pastebiu tikslaus intonavimo problemas.					

3. Kokius pastebite išryškėjusius emocinius bruožus paauglystės laikotarpyje?

Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Paaugliai būna pernelyg drąsūs.					
Nuolat pastebiu padidėjusį nervingumą.					

Susiduriu su atvejais, kai, be jokios priežasties, paauglius lydi kaltės jausmas.					
Pamokų metu mokiniai būna kantrūs.					
Jiems būdingas drovumas.					
Paaugliai kartais elgiasi piktybiškai.					
Būna visada geros nuotaikos.					
Paaugliai pasižymi tolerantiškumu.					
Paaugliai kartais būna be nuotaikos, liūdni.					
Paaugliai pasižymi kūrybiškumu.					
Paaugliai noriai padeda aplinkiniams, yra paslaugūs.					
Juos kankina nerimo jausmas.					

4. Kokius metodus taikote norėdami pagerinti paauglių vokalinį ugdymą?

Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Balso lavinimo pratimai apšildantys balso aparatą (įsidainavimas).					
Įsidainavimo metu atliekami kūno suaktyvinimo ir atpalaidavimo pratimai (pečių, nugaros, rankų, veido savimasažas ir pan.)					
Sceninio judesio, artistiško lavinimas.					
Solfedžiavimo veiksenos taikymas.					
Dažniausiai pasitelkiu karaokė dainavimą.					
Su paaugliais dainuojame jiems žinomas dainas.					
Vokaličius kūrinius mokomės dainuoti iš natų.					
Mokinius mokau dainuoti iš klausos.					
Atliekame kūrinius, kurie yra rekomenduojami vadovėlių autorių.					
Kita...					

5. Pažymėkite Jums tinkančius teiginius apie paauglių vokalinį ugdymą muzikos pamokoje balso mutacijos laikotarpiu.

Teiginys	Tikrai	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai
-----------------	---------------	-------------	----------------	-----------	---------------

	taip				ne
Taikau individualią metodinę medžiagą mergaitėms.					
Ryškia mutacija pasižyminčius mokinius eliminuoju iš vokalinės veiksenos.					
Tarpusavyje derinu (lyginu) dainuojančių mergaičių ir berniukų balsų partijas.					
Muzikos pamokos metu dainavimo veikloje dainuoja tik mergaitės.					
Dainuojame unisonu (vienu balsu).					
Taikau individualią metodinę medžiagą berniukams.					
Balso lavinimo pratimus atliekame skirtingomis grupėmis (mergaitės, berniukai).					
Įsidainavimo pratimai ir kiti vokaliniai kūriniai atliekami viduriniajame registre.					
Taikau vienodą metodinę medžiagą ir berniukams ir mergaitėms.					
Muzikos pamokos metu dainavimo veikloje dainuoja tik berniukai.					
Atliekame sudėtingus kūrinius, kuriuose reikalingas platus balso diapazonas.					
Paauglius, kuriems stinga vokalinių gabumų, skatinu groti muzikos instrumentais.					
Vokaličius kūrinius, įsidainavimo pratimus atliekame aukštesniajame registre.					
Įsidainavimo pratimus, vokaličius kūrinius atliekame visada kartu (mergaitės, berniukai).					
Kita...					

6. Kokius pastebite paauglių balso pokyčius mutacijos laikotarpyje. Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Mutacijos metu atsiranda balso kimimas.					

Dainavimo metu pastebimas balso „švokštimas“					
Besikeičiantis balso tembras.					
Tikslaus intonavimo trūkumas.					
Pasikartojantis balso „praradimas“.					
Pasireiškiantys kvėpavimo sunkumai.					
Gražiai, skaidriai skambantis balsas.					
Balso nuovargio jautimas.					
„Lūžtantis“ balsas.					
Dainavimas plačiame diapazone.					
Sunkiau valdomas balsas.					
Kita...					

7. Ar supažindinate paauglius su balso aparato sandara ir balso pokyčiais mutacijos laikotarpiu? Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Pasakoju apie balso aparato sandarą.					
Pateikiu vaizdinės medžiagos kaip atrodo gerklos, balso stygos.					
Supažindinu mokinius su balso higiena.					
Kartu su mokiniais aptariame pagrindinius vokalo lavinimo sunkumus, kurie vyrauja mutacijos laikotarpyje.					
Stebime ir pasižymime užrašuose paauglių balso diapazonus ir jų kaitą.					

Mielas moksleivi,

Šią anketą sudarė Šiaulių universiteto muzikos pedagogikos studijų programos II kurso magistrantūros studentė Sigutė Vaičiulytė. Šiuo tyrimu norime išsiaiškinti kaip organizuojamas vokalinio ugdymo procesas bendrojo ugdymo mokyklose ir su kokiais vokalinio ugdymo problemomis susiduria mokiniai paauglystės laikotarpiu. **ANKETA YRA ANONIMINĖ**, todėl nei savo **vardo**, nei **pavardės** nurodyti **nerieikia**. Jūsų atsakymai bus apibendrinti baigiamajame magistro darbe.

Jūsų nuomone geriausiai atitinkantį atsakymo variantą pažymėkite kryželiu (X).

Keletas bendrojo pobūdžio klausimų
Jūsų lytis: ☐ Mergaitė ☐ Berniukas
Jūsų amžius: ☐ 10-11 ☐ 11-12 ☐ 12-13 ☐ 13-14 ☐ 14-15
Klasė kurioje mokaisi: ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8

1. Įvertinkite teiginius apie dainavimą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Dainuodamas jaučiuosi laisvai.					
Viešai prieš klasę reiškiu savo gebėjimus (dainuoju).					
Gėdijuosi dainuoti vienas prieš klasę.					
Man patinka dainavimo veikla.					

Mėgstu dainuoti karaoke.					
Norėčiau pademonstruoti savo gebėjimus vienas, bet bijau, jog iš manęs juoksis klasės draugai.					
Dainuodamas jaučiu įtampą, kuri kelią man baimę.					
Muzikos pamokose dainuojame dainas, kurios man patinka.					
Man patinka dainuoti, bet bijau atskleisti savo gabumus.					
Mėgstu solfedžuoti.					
Norčiau muzikos pamokoje daugiau dainavimo veiklos.					

2. Ar lankote kokį nors užsiėmimą susijusį su dainavimu? Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Dainuoju vokalinėje - instrumentinėje jaunimo grupėje.					
Dainuoju folkloriniame ansamblyje					
Dainuoti mokausi privačiai.					
Lankau chorinį dainavimą.					
Dainuoju Pop studijoje.					
Mokausi solinio dainavimo.					
Lankau muzikos mokyklą.					
Dainuoju vokaliniame ansamblyje.					
Kita...					

3. Kokius balso sutrikimus jaučiate dainuojant? Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Po muzikos pamokos jaučiu balso nuovargį.					
Po dainavimo veiklos jaučiu skausmą gerklėje.					
Dainuojant jaučiu kirbėjimą gerklėje.					
Atliekant balso lavinimo pratimus, vokaličius					

kūrinius jaučiu kvėpavimo sunkumą.					
Dainuojant mano skamba puikiai, be jokių sutrikimų.					
Mano dainavimą lydi besikartojantis balso praradimas.					
Pastebiu balso diapazono sumažėjimą.					
Balsas dažnai „lūžta“, "dingsta“					
Mano balsas skamba kitaip nei anksčiau.					
Dažnai būnu prikimusiu balsu.					
Dainuojant jaučiu, kad mano balsas švokščia.					

4. Kokios vokalo lavinimo formos vyksta pamokoje. Pažymėkite tinkamą atsakymą.

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Įsidainavimo pratimai					
Solfedžiavimas					
Dainų mokymasis iš natų.					
Dainų mokymasis iš klausos.					
Karaoke dainavimas.					
Dainavimas muzikos klausymo metu. (Kūrinio pagrindinės temos dainavimas).					

5. Muzikos pamokos metu mokytojas mane supažindina su:

Teiginys	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Balso aparato sandara (gerklos, balso stygos, kvėpavimo aparatas, artikuliacinis aparatas, rezonatoriai).					
Balso tausojimu ir saugojimu.					
Pagrindiniais vokalo lavinimo sunkumais, kurie vyrauja balso mutacijos laikotarpyje.					
Kaip, pasireiškus balso sutrikimams, reikia gydytis.					
Taisyklingu balso taikymu vokaliniame ugdyje.					

Ačiū už sugaištą laiką ir bendradarbiavimą !

